Historikeren | Medlemsblad for Den Norske Historiske Forening

2.2018

Lederen har ordet

Marthe Hommerstad
(Foto: Annica Thomsson)

Marthe Hommerstad
Leder, HIFO

Dette nummeret av *Historikeren* inneholder flere saker om arkiv og arkivsektoren. De siste årene har utviklingen innenfor arkivsektoren vært en høyt prioritert oppgave for styret, og nå har Arkivlovutvalget påbegynt sitt arbeid som skal resultere i en NOU om et års tid. Dette vil derfor fortsatt være en sak HIFO vil følge tett.

Jeg har i løpet av vinteren fått anledning til å presentere vårt syn på Privatarkivkonferansen som arrangeres av Arkivforbundet, og på et fagpolitisk seminar om arkivpolitikk arrangert av Senterpartiet på Stortinget. Ved å delta får vi anledning til å kommunisere direkte med representanter fra både Arkivverket og Arkivlovutvalget, samt andre aktører i arkivsektoren da det også er et behov for å se hele sektoren i sammenheng.

HIFOs hovedbekymring har vært, og er, hvordan historie- og arkivkompetansen innad sikres i Arkivverkets omorganiseringen, da vi frykter at kompetansen sakte og sikkert forsvinner ut døren på Sognsvann og på statsarkivene rundt om i Norge. På sikt er vi også bekymret for hvordan resten av arkivsektoren vil utvikle seg i lys av dette – Arkivverkets arbeid har innflytelse på alle arkiv i Norge.

I dag spenner arkivsektoren bredt fra det nasjonale Arkivverket med ansvar for statens arkiver nasjonalt og regionalt, de kommunale arkivene, de interkommunale arkivene (IKA) og byarkiver, samt andre private arkivinstitusjoner fra «profesjonelle» arkiver til arkiver ved museer, og helt tilfeldige depoter. Det er helt klart at disse forskjellige aktørene må sees i sammenheng – og at sikringsarbeid og utvikling omfatter alle. Styrkeforhold, kompetanse og muligheter er vidt forskjellige fra et arkiv som har dette som hovedfunksjon, til et bygdemuseum hvor arkivene er en av flere oppgaver, eller en sparebank i Gudbrandsdalen.

Dette fører også til store forskjeller innen arkivfeltet mellom de forskjellige kommunene, fylkene og regionene – og dette gjør statsarkivenes rolle som regional lyttepost og aktiv aktør så viktig. Både i omorganiseringen av Arkivverket og i det vi opplever som endringen i statsarkivarenes rolleforståelse frykter vi at denne funksjonen svekkes, selv om vi vet at Arkivverket jobber med problemstillingen.

Dette er en todelt bekymring – på den ene siden snakker vi om Arkivverkets rolle for bevaring av privatarkiver – og på den andre snakker vi om den historiefaglige kompetansen til å gjøre disse vurderingene, og å formidle disse arkivenes innhold. Vi mener at begge deler bør ha en så sterk lokal forankring som mulig. Det er arkivarene i nærmiljøet som i størst grad vet om og kan sikre arkiver, med lokalkunnskap og arkiv- og historiekompetanse. Disse vil også være de best skikkede til å veilede og formidle arkivene til en bredere offentlighet og forskere.

Arkivsektoren har store utfordringer som krever innsats – fra arkivdanning til elektronisk langtidslagring. Imidlertid vil det være tragisk hvis denne innsatsen fører til at vi samtidig mister bindeleddene til historien som ligger i arkivene.

Kunnskapen vi får fra privatarkivene gir oss en bredere og mer komplett samfunnsforståelse. Arkivene som oppbevares etter politikere, vitenskapsfolk og foregangspersoner gir oss kunnskap om hvordan enkeltpersoner har vurdert avgjørelser som noen ganger har hatt nasjonal og internasjonal betydning. Arkivene etter store samfunnsaktører, industri og frivillige foreninger viser samfunnet som det kollektivet vi er, og hvilke krefter som har vært med på å utvikle den norske nasjonen. Det er disse arkivene som dokumenterer *sivilsamfunnet* – våre arbeidsplasser og vår fritid.

Bevaringen av disse arkivene er derfor av stor nasjonal betydning. Vi frykter at i en tiltagende presset økonomisk situasjon vil privatarkivene være mer utsatt – og at de oftere vil falle mellom stolene hvis det hverken er penger eller regler som sikrer bevaringen av disse.

Det er derfor, mener jeg, behov for en politikk som tar innover seg den kompleksitet som er innen arkivsektoren – at vi har lokomotiver, både nasjonalt og regionalt, som sikrer offentlige og private arkiver. Noen steder er ikke statsarkivene en like avgjørende aktør, det er andre sterke miljøer som aktivt tar tak i utfordringer med innhenting og bevaring – men andre steder er det helt kritisk at statsarkivene beholder og styrkes i denne rollen.

Arkiv er ekstremt mangefasettert, på mange medium, i svært forskjellig tilstand og unikt. Det krever ressurser nå for at vi ikke skal stå om 20 år og se at vi har tapt minst en generasjon med arkiver.

Innhold

Leder

Lederen har ordet *Marthe Hommerstad* 2

Arkiv

Bevaringsverdig innsats *Synne Corell* 6

Verdifulle samlinger kassert ved Statsarkivet i Stavanger *HIFO Rogaland* 12

Arkivverkets tilsvar *Therese Smaaberg-Arnhoff* 15

Historisk befolkningsregister *Lars Holden og Gunnar Thorvaldsen* 16

Invitasjon til dugnad *Lars Holden* 22

Kvinneandel

10 råd til en mann som vil avgubbes! 24

HIFO-nytt

Forskning til salgs? Seminar om oppdragsforskning *Ragnhild Green Helgås* 26

HIFO Vestopplands historie *Morten Haave* 29

HIFO150 – Historikeren for (ca.) 25 år siden

Grimnes-komiteens innstilling (1989) 39

Reisebrevet

Under tvang – reiserapport fra besøk i Riksarkivet og Statsarkivet i Kristiansand *Terje Nomeland* 43

Miljøhistorie

Refleksjoner over miljøhistoriens utvikling i Norge *Finn Arne Jørgensen* 48

Fotospalten

Kvinnelig fotograf i klammer *Arthur Tennøe* 52

Forsidebilde: Bokhyller i Statsarkivet i Hamar. Domkirkeoddens fotoarkiv. (Foto: Christian Grundseth)

Den norske historiske forening ble stiftet i 1869 og utgav *Historisk tidsskrift* for første gang i 1871, som nå er Norges eldste eksisterende vitenskapelige tidsskrift. I 1990 ble foreningen slått sammen med Norsk historikerforening (HIFO) og Norsk komité for historisk vitskap. Den nye konsoliderte organisasjonen tok forkortelsen HIFO, og foreningen overtok funksjoner fra alle de tre eldre foreningene.

Den norske historiske forening (HIFO)
Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo
Postboks 1008 Blindern, 0315 Oslo
Kontortelefon: 22 85 72 70

Historikeren kommer ut med fire nummer i året. Manusfrist for hefte 3, 2018: 20. august
Manuskripter sendes redaksjonen som vedlegg til e-post skrevet i Word, til historikeren@hifo.no. Annonsepriser (svart-hvitt/farge): 1500/2500 kr per helside, 750/1500 kr per halvside.

Grafisk produksjon: Kjersti Hjelmeland Brakstad. Trykk: Hurtig-trykk ISSN 1891-6600

Redaksjonen

Tema for årets Norske Historiedager i Kristiansand er «Historikeren i samfunnet». Den klassiske måten historikerne bidrar til samfunnet er gjennom å skape og formidle kunnskap om fortiden. I den første saken i dette nummeret kommer en oppfordring fra Synne Corell om at vi historikere også må ta vårt ansvar for all den samfunnsdokumentasjonen og kildemateriale som vi selv skaper gjennom egne prosjekter. Denne type dokumentasjon er pr. nå ikke omfattet av Arkivloven, og med nedbyggingen av den historiefaglige kompetansen i Arkivverket står mange viktige arkiv og samlinger som ikke er omfattet av loven i fare for å gå tapt.

Et godt eksempel på hvor galt det kan gå belyses i et innlegg fra HIFO Rogaland. Her har viktige kildesamlinger blitt kassert tilsynelatende uten kassasjonsvurdering. Arkivverket slår i et urovekkende tilsvar fast at de ikke kasserer originalt arkivmateriale. Som om det skulle være det eneste som er bevaringsverdig.

Vi har også fått et bidrag og en oppfordring til dugnad fra Historisk befolkningsregister, som er et eksempel på at historikere bruker kompetansen sin til å tilgjengeliggjøre kildemateriale for en stor del av befolkningen. Slektsforskning er i vinden og med slike registre er mange av de kompetansekrevende skrankene borte for kvinnen og mannen i gata som vil ha mer kunnskap om sin egen familiehistorie.

HIFO feirer i 2019 150 år i den norske offentligheten. Vi starter i dette nummeret en serie om lokallagenes historie. Først ut er Hifo Vestoppland, som, oss bekjent, er lokallaget med kortest levetid (om noen vet noe annet kontakt oss!). Tidl. lokallagsleder Morten Haave gir oss en levende fortelling og deler noen nyttige erfaringer. Vi trykker også et kildeutdrag fra et av HIFOs grunndokumenter som stod på trykk i *HIFO-Nytt* i 1989. Grimneskomiteens innstilling kan være et nyttig innspill når foreningen skal stake ut kursen for de neste 150 årene.

I de faste spaltene får vi en seminarrapport fra HIFO Trøndelag ført i pennen av Ragnhild Green Helgås , et reisebrev fra en arkivreise til Riksarkivet av Terje Nomeland og en, som alltid, spennende fotospalte av Arthur Tennøe.

Til slutt. Det er ikke bare slik at historikerne bidrar til samfunnet. Samfunnet og samfunnsdebatten bidrar også til og reflekteres i historiefaget. I denne utgavens siste artikkel gir Finn-Arne Jørgensen oss en statusrapport om utviklingen innenfor feltet miljøhistorie.

Vi har fått mange gode bidrag til dette nummeret som viser historikernes deltagelse og ikke minst engasjement i samfunnet. Vi ønsker alle som skal til Norske historiedager en god konferanse, og alle våre lesere god lesing! Og god sommer!

Om Historikeren

Redaksjonen har base i Oslo. Kontakt redaksjonen på epostadressen historikeren@hifo.no. Redaktør: Amund Pedersen. Redaksjonsmedlemmer: Håvard Brede Aven, Vibeke Kieding Banik, Henrik Olav Mathiesen, Nora Rodin og Tiago Matos.

Bevaringsverdig innsats

Et historisk forskningsprosjekt kan komme til å utvikle dokumentasjon det er verdt å ta vare på. Den store etterkrigsgenerasjonen med norske historikere, som kom inn i faget på 1960- og 1970-tallet, er i ferd med å forlate arbeidslivet. Det er tid for en dugnad for framtida.

Synne Corell
Ph.d., Styremedlem HIFO

Historikere omtaler ofte arkivet som et ubebodd landskap som venter på å bli oppdaget. Men også historikeren er arkivskaper. Dokumentasjonen som nå befinner seg i mange forskeres arkiver, kan i neste omgang være av stor betydning for nye prosjekter. Som arbeidsarkiver forteller materialet også om historikerlivet de siste 50 årene. Hvordan kan vi sikre at slike arkiver blir tilgjengelige for ettertida?

Mange historikere har nok registrert at historikeren ikke lenger er ansett som arkivets viktigste bruker. Tilgjengeliggjøring av arkiv er gjennom forankringen i lovverket blitt en rettighet for borgerne og fellesskapet og et krav fra samfunnet til arkivet. Det norske samfunnet skal bevare dokumentasjon som har verdi både for fellesskapet og enkeltindividet - for rettslige spørsmål, forvaltning, forskning og kultur - i framtidas norske samfunn.

Den etablerte oppfatningen har vært at forskerne selv har eiendomsretten til materialet de samler inn eller produserer, skriver Ivar Fonnes i Arkivhåndboken. Slik har forskernes materiale blitt å anse som privatarkiver, som kan avleveres frivillig enten til arkivverket eller til andre institusjoner som oppbevarer arkiv.

Viktige arkiv ikke omfattet av lovgivningen

Lovgivningen omfatter arkivene etter offentlig forvaltning. Materiale som samles inn eller skapes som ledd i forskningsvirksomheten ved offentlige institusjoner, er et resultat av disse institusjonenes virksomhet. Slik kan en argumentere for at også forskernes arbeidsmateriale dekkes av arkivloven. Men i praksis har det ikke vært slik.

Terje Halvorsen er blant de historikerne som har skapt et stort kildemateriale gjennom sin forskning.

– På begynnelsen av 1970-tallet spurte Ole Kristian Grimnes om jeg ville søke forskningsmidler til et prosjekt om motstandskampen mot den tyske okkupanten og NS-regimet, som ble organisert av Norges Kommunistiske Parti mellom 1940 og 1945, forteller han.

Dag Skogheims arkiv i hyllene på kontoret hans.(Foto: Privat)

Resultatet ble et stipend fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, og starten på et langvarig arbeid med kommunistenes krigshistorie.

– Jeg forsto tidlig at jeg ville trenge beretninger fra folk som hadde deltatt i den kommunistledete motstandskampen.

Da Halvorsen fikk stilling ved distriktshøgskolen på Lillehammer og innså at han måtte legge prosjektet til side, endret ambisjonene seg.

– Målet ble å intervjue flest mulig sentrale aktører før de døde.

Halvorsen har i ettertid gjennomført over 100 intervjuer, med til sammen 90 personer. Noen ble intervjuet flere ganger. Med ett unntak ble alle intervjuene foretatt i årene mellom 1974 og 1979. Det siste

intervjuet - med Halvorsens nå 87-årige kusine Elsie Wall (født Eidsvold), som flykta til Sverige i 1944 - ble gjennomført i mars 2017.

– De fleste av intervjuene ble tatt opp på kassett. Mange ble deretter skrevet ut. Noen ble gjennomført bare med mine notater.

Halvorsen har også foretatt en kartlegging av dekknavn brukt av personer som deltok i det kommunistledete motstandsarbeidet. Der er det innførsler av nesten 550 dekknavn. Den unike oversikten er en sammensmeltning av Halvorsens arbeid med skriftlige kilder, og intervjuene han gjennomførte.

Deler med andre

– Jeg spurte dem jeg intervjua, og noen ganger framgikk det av den bevarte korrespondansen. Så føyde jeg til nye opplysninger underveis.

Oversikten delte han med Ole Martin Rønning ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo, da han skulle ordne arkivet etter Ørnulf Egge, NKPs illegale organisasjonsleder fra 1943 til 1945. Nå er de blitt enige om å gjøre dekknavnene allment tilgjengelig for folk som har det Halvorsen omtaler som en fornuftig grunn til å ville ha navnene.[1]

I 1996 ga Halvorsen ut boka Mellom Moskva og Berlin om den omdiskuterte perioden under Hitler-Stalin-pakten.

– Først som pensjonist har jeg kunnet ta opp prosjektet igjen for fullt. Nå er målet å få ferdig en bok til utgivelse i 2019.

Hva skal skje med alt materialet du har samlet inn?

– Spørsmålet gjelder først og fremst de intervjuene jeg har foretatt med aktører fra denne motstandskampen. De vil i hovedsak

Terje Halvorsen og Elsie Wall under intervju i 2017. (Foto: Privat)

bli avlevert til Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo. Der ligger det meste av det interne skriftlige materialet fra NKPs motstandskamp sentralt, dels i originaler, dels i kopier. I tillegg ligger det her en rekke intervjuer som er foretatt av Torgrim Titlestad, selv om det stort sett er kopier. Også det skriftlige materialet jeg har brukt, vil bli avlevert dit. Noen av intervjuene ble foretatt med økonomisk støtte fra Norges Hjemmefrontmuseum. Disse vil bli tilbudt museet når jeg er ferdig med prosjektet, forteller Halvorsen.

– Kan andre ha nytte av det så er jo det fint, sier han.

– Jeg har lånt ut materiale til 10-12 historikere og historieskribenter, og upubliserte manuskripter til noen av dem. I tillegg har jeg fått henvendelser fra 5-6 etterkommere om enkeltpersoner, og om dekknavn. Noen er barnebarn som lurer på hva bestemor og bestefar gjorde under krigen.

(Her må artikkelforfatteren le, fordi hun føler seg truffet. – Du er begge deler, du, sier Halvorsen.)

En mann med en plan

Ved Arkiv i Nordland jobber Aasta Karlsen blant annet med arkivet etter forfatteren Dag Skogheim, som døde i 2015. Han arbeidet i en årrekke med temaer knyttet til arbeiderbevegelsen, andre verdenskrig i Nordland, tuberkulose og folkeminner.

– Det var et nært samarbeid mellom arkivinstitusjon og arkivskaper over lang tid, forteller Karlsen.

– Skogheim var tidlig klar over

I 2015 begynte Synne Corell arbeidet med et bokprosjekt om kommunistenes krigsinnsats og mer allmenne spørsmål om hvordan andre verdenskrig har levd videre i det norske samfunnet. Prosjektet tar utgangspunkt i krigserfaringene til Eli Aanjesen og Arne Taraldsen, Corells mormor og morfar. I forbindelse med arbeidet fikk hun tilgang til Terje Halvorsens arkiv, og våren 2017 gjennomgikk hun relevant materiale i Dag Skogheims arkiv ved Arkiv i Nordland.

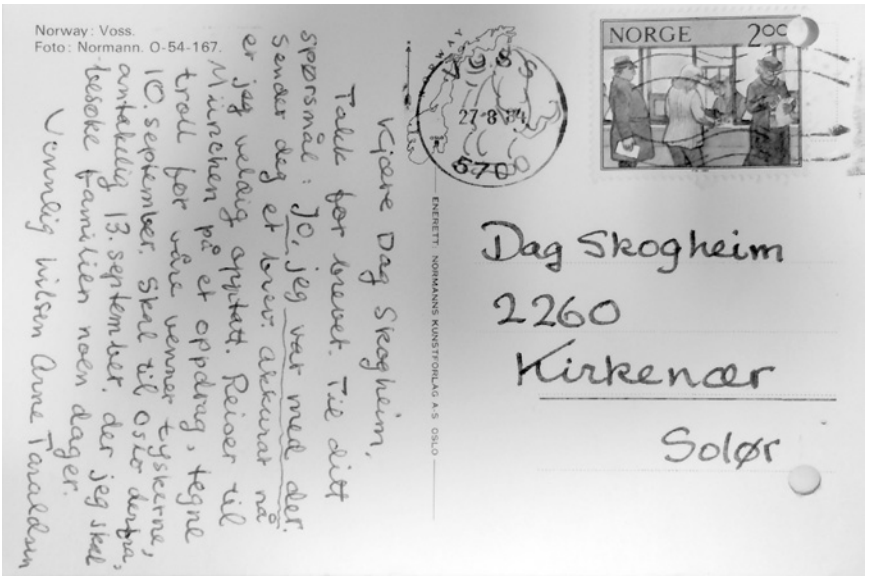

Bakside av postkort sendt fra artikkelforfatterens morfar Arne Taraldsen til Dag Skogheim i august 1984. (NA 143, Arkiv i Nordland. Foto: Synne Corell)

at materialet han samlet sammen var interessant for flere enn ham selv. Han ønsket at materialet hans ble tilgjengelig nært det området det dreide seg om, og starta først et samarbeid med Distriktshøgskolen i Bodø. Ut fra dette miljøet sprang Nordlandsarkivet, som etter hvert ble til Arkiv i Nordland.

Materialet ble avlevert i flere omganger, alt etter som Skogheim ikke lenger hadde behov for det selv. Arkiv i Nordland hadde årvisse besøk hjemme hos Skogheim i Levanger, hvor de sammen forberedte materialet for avlevering. Aasta Karlsen har arbeidet ved arkivet siden 2013, og var med og besøkte Dag Skogheim flere ganger.

Fra møtene finnes det både bilder og video-opptak der Skogheim beskriver og forklarer materialet han avleverer.

– Det handlet om hvem de ulike personene var og hva det egentlig var vi fikk her. Hvordan det sto i forhold til det øvrige materialet, og hvordan det sto i forhold til samfunnet for øvrig. Dag Skogheim var en veldig samfunnsinteressert person.

– Et arkiv inneholder informasjon om personer, enheter, ting og forhold som arkivskaper har forholdt seg til. I tillegg kan det fortelle om arkivskapers arbeidsprosesser. Skogheim hadde også samlet på egne notater, forteller Karlsen, blant annet om hvordan han kom i kontakt med sine intervjuobjekter.

– En del av dem er fantastiske! Enkelte intervjuobjekter ble nære venner av ham, som han har bevart tiårige korrespondanse-serier av.

Tradisjonelt har arkivbeskrivelsen blitt regnet som det primære verktøyet for at andre i ettertid skal kunne finne fram til og i arkivet. Slike beskrivelser blir ofte til i etterkant, altså etter at arkivene er overført til en institusjon for bevaring. Da blir det en utfordring for arkivaren å forstå og beskrive sammenhengene arkivet inngår i. Den som har skapt arkivet er full av nyttige metadata som ikke nødvendigvis er nedfelt skriftlig ved avlevering.

–Jeg tror vi har gjort alt rett, sier Aasta Karlsen. Det var et tett samarbeid, vi kunne kontakte ham i ettertid, og spørre hva noe var og hvilke sammenhenger det inngikk i. Jeg har en stor mappe med e-postkorrespondanse etter ham.

Et sentralt prinsipp i arkivteorien er å bevare arkivets opphavlige grenser og dets opprinnelige orden, altså ytre og indre proveniens. Arkivteorien vektlegger sammenhenger, både mellom de ulike enkeltdokumentene, mellom seriene i ett arkiv, og mellom ulike arkivskapere. Enkelt forstått: Arkivets opprinnelige orden bærer og skaper kontekst i seg selv.

– I ettertid ser vi at vi gjerne skulle kommet inn som arkivarer enda tidligere, sier Karlsen, siden Skogheim i begynnelsen avleverte materialet sitt til flere institusjoner.

– Hadde han spurt oss om råd om dette i dag, ville vi bedt ham om å holde materialet samlet og ikke splitte det opp. De andre institusjonene tar selvsagt også godt vare på det materialet de har fått, men arkivfaglig sett hadde det vært best om samlingen hans var holdt i en enhet.

– Dag Skogheims arkiv inneholder en rekke lydopptak. Skogheim var nøye med intervjuopptakene sine, forteller Karlsen.

– De var meget godt forberedte og kassettene godt merket. Han la mye arbeid i å finne frem til de rette intervjuobjektene, men også de rette spørsmålene å stille til den enkelte.

Stor interesse

Arkiv i Nordland har nå startet arbeidet med å lytte gjennom opptakene og ta notater. De legger til metadata om intervjuene, og gjør dem enda mer søkbare.

Dag Skogheim på sitt kontor, med videokamera og utstyr klart for samtale om materialet som skal avleveres. Kassettspilleren ble brukt for å spille av utdrag av intervjuopptak han ønsket å formidle informasjon om. (Foto: Aasta Karlsen)

Hvor mange har brukt materiale fra Dag Skogheims arkiv etter at det ble gjort tilgjengelig?

– Vi har lagt ut bilder på Flickr, og de blir brukt av folk over hele verden, sier Karlsen.

– Det er så mange brukere at det er vanskelig å holde oversikten. Ellers får vi årlige henvendelser fra forskere i Norge. Det angår forskjellige temaer, men særlig arbeiderbevegelsen og krigen. Krigsmaterialet er også ofte etterspurt av forfattere og filmskapere.

Det er ingen grunn til å bekymre seg for arbeidsarkivene etter Terje Halvorsen og Dag Skogheim. Mange års innsats er godt dokumentert, og skal forvaltes videre av interesserte og engasjerte arkivinstitusjoner. Vi andre kan tenke over hva som kan gjøres for å bevare både vårt eget og andres forskningsmateriale. Både HIFO og fagmiljøene ved landets institusjoner bør framover engasjere seg i slike bevaringsspørsmål.

– Det er jo veldig vanskelig å spå hva som vil være interessant for mennesker om 100 år eller 200 år, avslutter Karlsen, som samtidig er uten tvil når det kommer til nytten av Dag Skogheims arkiv:

– Dette arkivet forventer vi bare kommer til å bli mer og mer brukt.

Noter

[1] Også Lars Borgersrud har avlevert sine oversikter over dekknavn til Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Verdifulle samlinger kassert ved Statsarkivet i Stavanger

Omorganiseringen av arkivverket, som nå har pågått noen år og skal være fullført i 2020, har vært heftig diskutert, både internt blant de tilsatte, i historikermiljøet, gjennom innslag i media og på politisk hold ved spørsmålsstilling i Stortinget.

Erik Bergsagel, Ann Elisabeth Laksfoss Cardozo, Frode Fyllingsnes, Ole Kallelid, Grethe H. Bjerkreim Kommedal
Styret i HIFO Rogaland

Statsarkivet i Stavanger flyttet fra sentrum til Arkivenes Hus på Ullandhaug sommeren 2017. I forbindelse med denne flyttingen skjedde svært beklagelige ting, som også illustrerer noen av følgene ved arkivverkets omorganisering.

Omfattende samlinger destruert

Statsarkivet i Stavanger hadde gjennom 30–40 år gjort et omfattende og svært fortjenestefullt arbeid med å skaffe til veie samlinger til lesesalen. Disse samlingene har vært til stor nytte for historikermiljøet i Rogaland, bygdebokforfattere, slektsforskere og andre lesesalsbrukere.

Under flyttingen ble mye av dette enten destruert eller gitt bort til de som måtte være interessert, og dermed spredt for alle vinder. I det følgende skal vi som eksempel se på behandlingen av bispearkivet.

Bispearkivet for Rogaland

Bispesetet ble i 1680-åra flyttet fra Stavanger til Kristiansand. Først i 1925 fikk Stavanger igjen en biskop. I bispearkivet på Statsarkivet i Kristiansand befinner det seg derfor svært mye viktig historisk kildemateriale som gjelder Rogaland. Disse dokumentene ligger spredt i arkivet og er således svært tidkrevende å skaffe seg oversikt over.

Tidligere statsarkivar i Stavanger, Hans Eyvind Næss, gikk i 1990-åra systematisk gjennom bispearkivet og kopierte alt som vedkom Rogaland. Det inkluderer opplysninger om

Sommeren 2017 flyttet Statsarkivet i Stavanger fra sentrum til Arkivenes hus på Ullandhaug. (Foto: Arkivverket)

for eksempel skolestell, fattigvesen, jordeiendomsforhold, kirker, prester, religiøse forhold, administrasjonshistorie og mye mer. Alt ble registrert på dokumentnivå, plassert i etiketterte arkivbokser, og satt fram på lesesalen i Stavanger.

Det «nye» bispearkivet for Rogaland utgjorde i alt omkring 50 arkivbokser. I forbindelse med blant annet bygdebokskriving i Rogaland har dette kommet til stor nytte. For forfatterne hadde det ikke vært noe alternativ å dra til Kristiansand, ta inn på hotell på ubestemt tid og begynne å gå gjennom det omfattende originalmaterialet. Arkivkatalogen er ikke så detaljert at bestilling av papirkopier eller digitale kopier utgjør noen god løsning.

Hvordan kunne dette skje?

Høsten 2017 skulle Næss på bestilling skrive en vitenskapelig artikkel om reformasjonens følger for Rogaland. Han henvendte seg til Statsarkivet i Stavanger for å gå gjennom noen av arkivboksene med materiale fra bispearkivet. Det viste seg da at hele det innsamlede materialet fra Kristiansand var destruert.

Deretter fulgte en e-postutveksling mellom Næss og arkivverket, der førstnevnte forsøkte å finne ut hva som hadde skjedd. Denne korrespondansen, som HIFO Rogaland har fått oversendt, illustrerer tydelig hva den nye omorganiseringen av arkivverket kan føre til.

Første henvendelse fra Næss gikk, naturlig nok, til statsarkivaren i Stavanger. Svaret var at i henhold til

arkivverkets omstrukturering, kunne statsarkivaren ikke svare på et slikt spørsmål. E-posten ble videresendt til en av arkivverkets fagdirektører, stasjonert på Hamar. Herfra ble det svart at Næss måtte kontakte Statsarkivet i Kristiansand hvis han ville ha tilgang til det originale bispearkivet.

En purring fra Næss for å få svar på spørsmål han hadde stilt i forrige e-post, ble sendt til en fagdirektør i Trondheim, som i henhold til omorganiseringen har ansvaret for arkivdepot ved Statsarkivet i Stavanger. Vedkommende beklaget høflig det som hadde skjedd, men fikk samtidig fram at hun ikke hadde vært involvert ved kasseringen og strengt tatt ikke hadde ansvar for samlinger og kopier på lesesalen. Der står fortsatt saken.

Plassmangel

Næss reiste blant annet spørsmål ved om det kopierte materialet fra bispearkivet som gjaldt Rogaland, var å regne som et nytt arkiv etter arkivloven med tilhørende forskrifter. Dette har han til nå ikke fått svar på. Hvis så var tilfelle, skulle destrueringen vært hjemlet i et kassasjonsvedtak. Spørsmålet reiser en svært interessant prinsippsak, som bør belyses.

Saksgangen vitner både om en pulverisering av ansvar og om en svært unødvendig byråkratisering av arkivverket. Den viser også vingestekkingen av statsarkivarene, som nå stort sett fungerer som lokale ledere bare på papiret.

Begrunnelsen for kasseringen av det kopierte bispearkivet og andre samlinger er plassmangel. Så vidt brukere av den nye lesesalen i Arkivenes Hus kan observere, hadde det ikke vært noe stort problem å få plass til bispearkivet i lokalet.

Dessuten burde en før kassering av et så verdifullt materiale, i det minste ha kontaktet andre institusjoner for en mulig overtakelse. Det kunne for eksempel vært Stavanger byarkiv, lokalsamlingen ved Stavanger folkebibliotek eller biblioteket ved Museum Stavanger. Så langt vi kjenner til, har ingen slik henvendelse blitt gjort.

Flere arkiver kassert i flytteprosessen

Kasseringsiveren har langt fra bare gått ut over det omtalte bispearkivet. Vi skal ikke trekke fram alt her, men nevner et eksempel til. Utflytterlister fra kirkebøkene i Rogaland fikk Statsarkivet samlet prestegjeldsvis, som erstatning for at emigrantprotokoller for fylket gikk tapt ved en brann i 1920-åra. Fem skinnbind med dette materialet ble i 1975 overrakt av kong Olav V til St. Olaf's College i Northfield, Minnesota, som Norges nasjonalgave til USA i forbindelse med markeringen av 150-års jubileet for utvandringen.

Nå ser det ut som kopisettet, som befant seg i samlingene til Statsarkivet, er kassert i forbindelse med flyttingen. I 2025 skal 200-års jubileet for utvandringen feires. Da skulle disse protokollene ha spilt en viktig rolle, blant annet i skrivingen av Rogalands utvandrerhistorie, som det nystiftede Norsk Migrasjonsforum håper å få til. Kasseringen kan umulig forsvares av plasshensyn, siden det bare dreidde seg om fem bind.

Statsarkivet i Stavanger mottok Rogaland Migration Lists *som gave i 1975 (Foto: Hans Eyvind Næss)*

Arkivverkets tilsvar

Historikeren har vært i kontakt med Arkivverket for en kommentar. I en epost gir kommunikasjonsrådgiver Therese Smaaberg-Arnhoff følgende uttalelse:

Arkivverket kjenner seg ikke igjen i beskrivelsen i artikkelen, og påstandene må stå for avsenderens regning.

Arkivverket avhender ikke arkivmateriale før det er kassasjonsvurdert, og i forbindelse med flyttingen av Statsarkivet i Stavanger er ikke originalt arkivmateriale kassert.

Ryddingen er ikke et resultat av omorganiseringen i Arkivverket. Prosessen har pågått i ca. fire år, og Statsarkivet i Stavanger har flyttet fire ganger under denne perioden pga. ombygging og relokalisering til Arkivenes hus. Dette har vært en prosess der alle ansatte ved Statsarkivet i Stavanger har hatt mulighet for påvirkning, og publikum har også hele veien vært kjent med prosessen.

Det er beklagelig at artikkelforfatterne ikke føler seg ivaretatt i prosessen.

Historisk befolkningsregister

Vi etablerer nå et landsdekkende historisk befolkningsregister for tidsrommet fra 1800 på nettstedet histreg.no. Registeret egner seg for undervisning på alle nivåer, annen formidling og forskning. Målet er å inkludere alle som har bodd i Norge og er registrert i folketellinger eller kirkebøker.

Lars Holden
Norsk Regnesentral
Gunnar Thorvaldsen
UiT – Norges arktiske universitet

Historisk befolkningsregister bygger på transkriberte folketellinger og kirkebøker og dekker dermed hovedsakelig perioden fra vår første nominative folketelling i 1801 og til Det sentrale folkeregisteret ble etablert i 1964.

Registeret vil bli verdensledende. Ingen andre land kan vise til et åpent, nasjonalt dekkende register. Island har et lukket register som er vesentlig mindre enn det norske. Samlet vil vi kunne følge store deler av dagens befolkning 6–7 generasjoner tilbake i tid.

Registeret bygger også på andre kildetyper som emigrantlister og skatteprotokoller i Digitalarkivet. Det finnes knapt annen integrert dokumentasjon av vanlige menneskers historie av en slik størrelsesorden, og ingen andre kilder gir oss et så bredt innblikk i de viktigste hendelsene i livet: fødsel og død og for de fleste ekteskap og foreldreskap.

Formålet med registeret

Historisk befolkningsregister blir laget med støtte fra Forskningsrådets infrastrukturprogram fordi det er viktig for mange typer forskning. Registeret kan belyse et bredt spekter av problemstillinger innen historie, samfunnsvitenskap og medisin. Vi vil kunne få bedre kunnskap om sosiale, kulturelle og økonomiske forhold rundt den demografiske transisjon med dødelighetsnedgangen, fertilitetsfallet, alderdom, helse og velstand, sosial mobilitet og migrasjon, for å nevne noe. Store deler av denne forskningen er det ikke mulig å gjennomføre uten et slikt register. I «histreg» vil det bare være åpen informasjon, men det kan kobles til annen informasjon i forskningsprosjekter.

Det er mange utfordringer i prosjektet, ikke minst å forene mange ulike fagmiljøer i et felles stort prosjekt. Prosjektet har bidratt til å transkribere flere kilder og utviklet nye kostnadseffektive måter å gjøre dette på. Det har også vært en rekke metodiske valg i oppbyggingen av registeret som prioritering av kilder og å invitere til dugnad.

Utfordringene fremover blir å sikre at registeret blir mer komplett og at kvaliteten øker over tid. Vi ønsker å tilrettelegge for mest mulig bruk både i og utenfor forskning. Da er forbedret brukervennlighet og å øke antall kilder viktig. Videre arbeider vi med å gjøre det lettere å koble til andre registre. Arkivverket har ansvaret for driften av registeret.

Registeret skal dekke et bredt spekter av bruksområder fra kvalitativ og kvantitativ forskning, museer, lokalhistorie og slektsforskning. Alle disse bruksområdene er tjent med et mest mulig komplett register av best mulig kvalitet. Alle områdene er også tjent med ulike tilnærminger til og ulike kilder om de samme personene fordi det bidrar til best mulig kvalitet i registeret. Det er mulig å se motsetninger mellom de ulike bruksområdene, men dette blir mer enn oppveid av de ulike bruksområdenes bidrag til et godt register.

De fleste bruksområder vil ønske at hver enkelt lenke er korrekt, mens noen bruksområder kan være mer interessert i en statistisk representativitet og kan akseptere høyere feilrate. Vi har gjort valget med fleste mulig lenker og koblinger, men at hver lenke skal ha høy sannsynlighet for å være korrekt. Det er mulig å markere at en lenke er usikker. Vi gjør det også mulig å referere til andre kilder om personer selv om dette har begrenset verdi for kvantitativ forskning. Men det kan bidra til økt bruk og dermed økt kvalitet som er viktig også for kvantitativ forskning.

Oppbyggingen

Oppbyggingen av registeret foregår ved at man *lenker* informasjon om samme person fra ulike kilder og *kobler* personer som er i nær familie. Dette gjøres både ved hjelp av maskinelle metoder og gjennom en dugnad med mange bidragsytere. Maskinelle metoder er algoritmer som leter igjennom kildene og lenker personer ut fra dataene vi har om personene.

Spesielt er det viktig med navnene til begge ektefeller og navn til både foreldre

og barn. F.eks. er det mange som heter Ola og Kari, men langt færre par med navnene Ola og Kari. I disse algoritmene er det mange avveininger som hvor stor forskjell i stavemåte av navn og avstand i fødselsår mellom kildene man skal akseptere, for å kunne lenke.

Dugnaden foregår på histreg, nettstedet hvor du både kan se og lenke sammen informasjon om avdøde personer. Informasjon i lukkede kilder som folketellinger de siste 100 år og informasjon om nålevende, behandles i et lukket register som lenkes både til det åpne registeret og folkeregisteret fra 1964, av hensyn til personvernet.

Noen sammenlignbare registre foretrekker bare å bruke maskinelle metoder og er restriktive i metodebruken (f.eks. ikke utnytte sjeldne navn) for å sikre mest mulig representativitet. Vi ønsker et mest mulig komplett register. Da er vi avhengig av manuell lenking i stort omfang, selv om det kan gi mindre representativitet.

Hvis man har dekket den dominerende delen av befolkningen, er også representativitet et mindre problem. En beskrivelse av 70% av befolkningen vil uansett fange opp de dominerende trekkene, mens representativitet er viktig om man bare dekker 10%. Det er lettere å kompensere for dette ved bruk av registeret basert på folketellingene som dekker nesten 100% av befolkningen, enn å ha et register som er vesentlig mindre komplett og som også vil ha problemer med representativitet. For mange brukere er det også viktig at de kan registrere den informasjonen som er viktig for dem, f.eks. egen slekt, eget lokalmiljø og spesielle minoritetsgrupper.

Historisk befolkningsregister vil aldri bli komplett, og det vil forekomme feil, men sammen kan vi arbeide for at registeret skal bli mest mulig komplett og at kvaliteten skal bli best mulig. Det gjøres ved at systemet er transparent og kildetro. Det vil si at det i størst mulig grad bygger på og refererer til publiserte kilder med internettpekere.

Nå baserer registeret seg hovedsakelig på ca 35 mill. innførsler fra kildene i Digitalarkivet med folketellingen 1910 som den siste store kilden. Det arbeides med å transkribere alle folketellinger og kirkebøker slik at vi når ca. 60 mill. personforekomster, f.eks. far, mor og barn i dåp Registreringssentral for historiske data ved UiT – Norges arktiske universitet har hittil lenket ca. 2 mill. personforekomster ved hjelp av maskinelle metoder og vi håper å nå 4 mill. lenker i løpet av våren. Da vil vi kunne følge en stor del av befolkningen i perioden 1865–1910, og foreløpig mindre andeler før og etter dette tidsrommet. Vi regner med å inkludere fødselslister frem til ca. 1935 og lister over døde frem til ca. år 2000 noe som vil utvide dekningen frem mot vår egen tid betydelig.

Registeret inneholder også ca. 600.000 kildeforekomster fra *Aftenposten*, som omhandler ekteskap, jubileer og dødsfall fra perioden 1950–2000 for å dekke denne perioden bedre. Perioden frem til 1964 vil ellers dekkes av det lukkede registeret.

Personsider

Registeret har en personside for hver person. Figur 1 viser personsiden til Christian Michelsen i histreg og en oversikt over kildeforekomstene om ham og hans nærmeste familie som er tilgjengelig i Digitalarkivet.

I histreg kan brukere i tillegg til å lenke innførsler fra kildene, ha mulighet til å skrive inn personalia, legge til referanser, forklare lenkinger og skrive en biografi om personen.

Alle bidragsytere er registrert med fullt navn, og eventuelle konflikter må avgjøres av administrator av nettstedet. Alle visninger i Digitalarkivet der kildeforekomsten er lenket til andre kildeforekomster i histreg, har en lenke fra Digitalarkivet til personsiden for personen. Det gjør at det er lett å finne personsidene til en person.

Bruk i skolen

Registeret egner seg for bruk i skolen på alle nivåer, hvor det vil være utgangspunkt for studier av især lokalhistorien de siste 200 år, eventuelt med utgangspunkt i historiene til elevenes slekter. Det er for eksempel mulig å sammenligne sosial og geografisk migrasjon, familiestørrelser og generasjonslengder. Elevene vil sikkert oppleve stor variasjon innen klassen som et utgangspunkt for diskusjon og refleksjon.

Elever med utenlandsk bakgrunn kan beskrive tilsvarende fra egen familie som grunnlag for å sammenligne utviklingen i familier i forskjellige kulturer.

Histreg kan også være en kildekritisk inngang til lokalhistorien der elever lettere kan sjekke kildene mot hverandre. Sammenholder vi matriklene med folketellingene, kan vi finne ut hvem som bodde på gårdene de siste 200 årene. Det er planlagt en utvidelse av histreg der vi skal følge bosetningen på hver gård.

Bruk i forskning

Historisk befolkningsregister er laget av forskere og primært for forskning. Det er mange forskningsproblemstillinger som det ikke er mulig å besvare uten registeret, for eksempel detaljert beskrivelse av migrasjon eller når det ble uvanlig å gifte seg med tremenninger.

I histreg vil det bare være åpen informasjon, men det kan kobles til annen informasjon i forskningsprosjekter. Det åpne registeret utleveres til forskning fra Registreringssentral for historiske data ved UiT – Norges arktiske universitet, mens koblinger til Det sentrale folkeregisteret og alle dagens registerdata utleveres av Statistisk sentralbyrå.

Bruk i museer

Registeret egner seg til bruk i museer og utstillinger, både på nettet og i museumslokaler. Det vil være mulig å dokumentere hvem som brukte utstilte gjenstander og bodde i husene. Besøkende og brukere av histreg vil kunne finne ut om noen av deres aner inngår i utstillingene på museer.

Dokumentasjon og unik ID

Digitalarkivet gir alle forekomster av personer og bosteder en 16-sifret unik ID som vist i kolonnen PFID i figur 1. En

typisk person som har levd i Norge, vil forekomme 3–20 ganger i folketellinger og kirkebøker når alle folketellinger og kirkebøker er transkribert. I tillegg kommer forekomster i de andre kildene i Digitalarkivet.

Registeret lenker sammen flest mulig av disse kildeforekomstene om en person ved hjelp av den unike IDen. Det vil gjøre det lettere å dokumentere identiteten til individer i historiske beskrivelser.

Personsiden kan også ha lenker til andre tekster om personen som gjør det mulig å finne ytterligere informasjon om personen. Registeret har internettpekere til 13000 biografier i lokalhistoriewiki som er generert automatisk. Det er etablert et system slik at det er lett å lenke mellom biografier i Wikipedia og registeret.

Lokalhistorie og slektsforskning

Den mest opplagte bruken av registeret er å finne sin egen familie og eget lokalmiljø. Vi tror ikke at befolkningsregisteret vil erstatte slektstavler som hver slektsforsker bygger selv, og vi har heller ingen intensjon om å erstatte andre historieportaler på Internett. Vi ønsker å gjøre data lettere tilgjengelig og å referere til andre kilder. Vi ønsker å skape interesse og at interesserte går videre til andre kilder.

Organisering

Historisk befolkningsregister bygges som allerede nevnt med finansiering fra Norges forskningsråds infrastrukturprogram, og betydelig innsats fra partnerne. Deltagere i prosjektet er UiT – Norges arktiske universitet som prosjektleder, Arkivverket, Statistisk sentralbyrå, Norsk Regnesentral, Folkehelseinstituttet, Norsk lokalhistorisk institutt, Universitetene i Stavanger og i Bergen, Høgskolen i Volda og Snøhetta forlag. En rekke andre forskningsmiljøer, som SFFene innen atferdsøkonomi og fruktbarhet, har varslet at de vil bruke registeret.

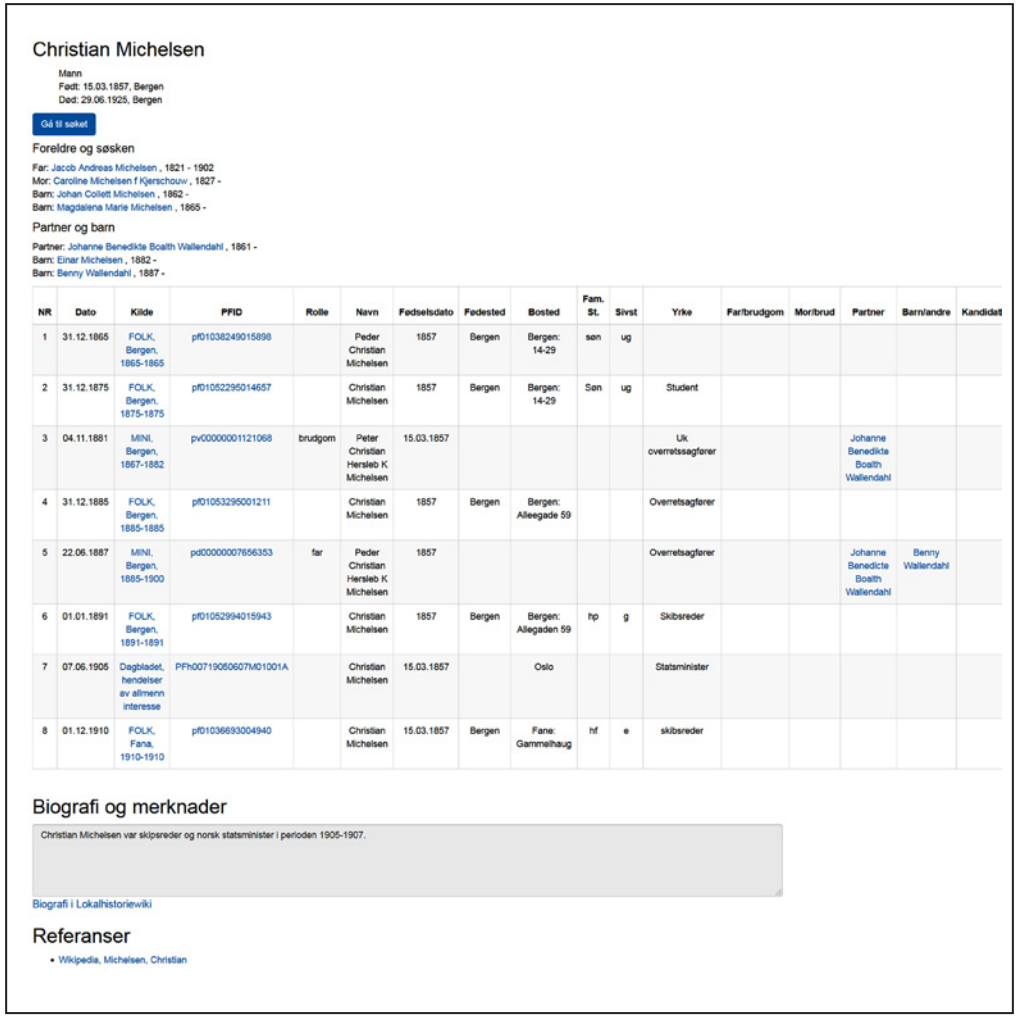

Christian Michelsen

Mann
Født: 15.03.1857, Bergen
Død: 29.06.1925, Bergen

Gå til søket

Foreldre og søsken

Far: Jacob Andreas Michelsen , 1821 - 1902
Mor: Caroline Michelsen f Kjerschouw , 1827 -
Barn: Johan Collett Michelsen , 1862 -
Barn: Magdalena Marie Michelsen , 1865 -

Partner og barn

Partner: Johanne Benedikte Boalth Wallendahl , 1861 -
Barn: Einar Michelsen , 1882 -
Barn: Benny Wallendahl , 1887 -

NR	Dato	Kilde	PFID	Rolle	Navn	Fødselsdato	Fødested	Bosted	Fam. St.	Sivst	Yrke	Far/brudgom	Mor/brud	Partner	Barn/andre	Kandidat
1	31.12.1865	FOLK, Bergen, 1865-1865	pf01038249015898		Peder Christian Michelsen	1857	Bergen	Bergen: 14-29	søn	ug						
2	31.12.1875	FOLK, Bergen, 1875-1875	pf01052295014657		Christian Michelsen	1857	Bergen	Bergen: 14-29	Søn	ug	Student					
3	04.11.1881	MINI, Bergen, 1867-1882	pv00000001121068	brudgom	Peter Christian Hersleb K Michelsen	15.03.1857					Uk overretssagfører			Johanne Benedikte Boalth Wallendahl		
4	31.12.1885	FOLK, Bergen, 1885-1885	pf01053295001211		Christian Michelsen	1857	Bergen	Bergen: Alleegade 59			Overretsagfører					
5	22.06.1887	MINI, Bergen, 1865-1900	pd00000007656353	far	Peder Christian Hersleb K Michelsen	1857					Overretsagfører			Johanne Benedicte Boalth Wallendahl	Benny Wallendahl	
6	01.01.1891	FOLK, Bergen, 1891-1891	pf01052994015943		Christian Michelsen	1857	Bergen	Bergen: Allegaden 59	hp	g	Skibsreder					
7	07.06.1905	Dagbladet, hendelser av allmenn interesse	PFh00719060607M01001A		Christian Michelsen	15.03.1857		Oslo			Statsminister					
8	01.12.1910	FOLK, Fana, 1910-1910	pf01036693004940		Christian Michelsen	15.03.1857	Bergen	Fane: Gammelhaug	hf	e	skibsreder					

Biografi og merknader

Christian Michelsen var skipsreder og norsk statsminister i perioden 1905-1907.

Biografi i Lokalhistoriewiki

Referanser

- Wikipedia, Michelsen, Christian

Figur 1. Personsiden til Christian Michelsen som viser fem oppføringer i folketellinger, to i kirkebøker og et oppslag i Dagbladet fra 1905. Navn i blått er lenker til personsider for disse personene. Annen tekst i blått er web-lenker til kildene i Digitalarkivet og til Wikipedia. «FOLK» står for folketelling, «MINI» for kirkebok, «Fam.st» for familiestilling og «Sivst» for sivilstand. «Sivst» har verdiene ugift, gift og enkemann.

Historisk befolkningsregister – invitasjon til dugnad

Som det fremgår over, etableres det et historisk befolkningsregister fra 1800 på nettstedet histreg.no. Vi inviterer alle interesserte til å utnytte registeret og være med å bygge dette.

Lars Holden
Norsk Regnesentral

Dugnaden foregår på histreg.no, nettstedet hvor du både kan se og lenke sammen informasjon om avdøde personer. Vi ønsker å rekruttere kvalifiserte bidragsytere. Interesserte bes sende epost til histreg@nr.no.

For å kunne bidra til det åpne registeret, må du være en registrert bruker. Det er mange paralleller til Wikipedia, men i histreg skal alle bidragsytere registreres med fullt navn. Alle endringer logges med tidspunkt og hvem som registrerte endringen. Per mars 2018 er det over 50 bidragsytere og stor aktivitet hver dag.

I histreg finner du samlet all informasjon om en person i Digitalarkivet og har mulighet til å bidra til å samle/lenke denne informasjonen. I tillegg kan du skrive inn personalia og legge til referanser og tekst om personen og forklare lenkingen. Her er det mulig å skrive en kort biografi om personen.

Hver kilde blir transkribert kildetro, men siden skrivemåten varierer, kan brukere bestemme hvordan navnet skal gjengis i overskriften. Andre vil ha mulighet til å korrigere opplysningene du legger inn. Vi regner med at det vil være få konflikter, når man har mulighet til å legge inn en tekst som forklarer kildegrunnlaget og får fram alternative tolkninger. Eventuelle konflikter avgjøres av administrator av nettstedet.

Det er også mulighet til å registrere døde, ekteskap og jubileer fra aviser og på denne måten dokumentere hendelser på 1900-tallet. I tillegg er det mulig å registrere personer som ikke er registrert i Digitalarkivet eller aviser ved å referere til andre typer kilder. På den måten kan man inkludere personer som av en eller annen grunn er falt ut av kildene eller personer som har etterkommere eller aner i Norge som er dokumentert i Digitalarkivet.

Ulike typer bidrag til registeret

Utviklerne av registeret vil gjerne etablere samarbeid med forskere, museer og lokalhistorielag om bruken av registeret. Vi ønsker å tilrettelegge for bruk og at denne bruken skal bidra til å videreutvikle registeret.

Forskere kan ha tilgang på flere kilder som vi ønsker å legge inn i registeret eller f.eks. etablere et samarbeid for å lenke minoritetsgrupper. På histreg kan museer få egne sider der man kan lenke mellom utstillinger på museet og personer i histreg. Mange museer har også egne registre og historiske kilder som f.eks. registre over norske sjøfolk.

For hver person er det mulig å referere til andre kilder, f.eks. at personen er omtalt i en bestemt artikkel i et tidsskrift. Hvis man registrerer ulike omtaler av en person i registeret, vil det være lettere for andre å finne artikler med slike omtaler. Vi oppfordrer dermed forfattere, utgivere og lesere til å bruke denne muligheten til dokumentasjon og formidling av personalhistorien og gjøre deres egne tekster mer tilgjengelig.

Dugnaden i histreg vil øke interessen for slektsforskning og lokalhistorie, og samarbeidet vil bidra til å bedre kvaliteten på de slektstavlene som enkeltpersoner utvikler selv. Systemet er godt egnet for at enkeltpersoner eller historielag vil lenke et lokalområde slik at histreg utvikles til en bygdebok for nett samlet for alle lokalsamfunnene.

10 råd til en mann som vil avgubbes!

Når likestilling tas for gitt danser gubbene på bordet.

Anonym frafallen gubbe
UiO

I *Historisk tidskrift* 4/2017 danser menn i alle artikler og bokanmeldelser. Oppropet #kvinneandel bruker utgaven av HT som en inngang til å påpeke at historiefaget sliter med kjønnsskjevheter på mange områder.

Historikerne bak oppropet ser svak rekruttering av kvinner inn i vitenskapelige stillinger som hovedproblem og tegner opp løsninger og at historie som fag har mye å tjene på dette.

I *Historikeren* 1/2018 påpeker HIFO-leder Marthe Hommerstad flere mulige politiske tiltak og noen råd til hva menn og kvinner kan gjøre.

Strukturelle løsninger er så klart viktigst, men som frafallen gubbe slår jeg her et slag for litt hverdagsaktivisme. Her får du som mannlig historiker 10 konkrete tips til hvordan du kan avgubbe deg selv og bedre på situasjonen.

1. Forskning 1
Les alle kvinnelige historikeres bidrag på ditt fagområde. Sørg for at du siterer både kvinner og menn i tekstene du skriver.

2. Forskning 2
Kvinner er halve befolkningen og dermed (minimum) halvparten av historien. Kan oppgaven eller artikkelen din bli bedre med et kjønnsperspektiv? #kvinneandel

3. Undervisning
Menn snakker mest, holder ordet lengst, avbryter mest og lytter minst. Mannsdominansen i faget reproduseres i seminarrommene. Motvirk dette mønsteret ved å ha en plan for diskusjon. Historikere kan bli forberedt på å holde korte innlegg. Vi som mannlige historikere må også kjenne vår besøkelsestid når vi har hatt ordet lenge.

4. Arrangementer
Sørg for at det er like mange kvinner som menn. «All male panel» tilhører fortiden. Hvis du inviterer en mannlig foredragsholder, inviterer du en kvinne neste gang.

5. Lokalhistorie
Oppfordre til byvandringer med kvinnelige historikere og om kvinneskikkelser.

6. Byrom
Øv press mot lokaldemokratiet slik at kjønnsskjevheten i gatenavn, byster og statuer kan utfordres.

7. Leksikon
Bruk din forskningserfaring til å bidra til å gjøre artiklene om sentrale historiske kvinner så gode som mulig. Foreslå kvinnelige fagansvarlige der de har kunnskap og sjekk at dine artikler om kvinner og menn er like gjennomarbeidete. Skjevheten kan ses i Store norske Leksikons oppslag om Berthold Grünfeld og Aud Blegen Svindland. Bidra også til Wikipedia. Her kan alle bidra til at kvinners liv og erfaringer får større oppmerksomhet. Det kan vel ikke være så ille nå, spør du? Ta en titt på artiklene om Einar Gerhardsen og Gro Harlem Brundtland.

8. Homososialitet
Usynliggjøring skjer på alle arbeidsplasser. Synliggjør i stedet! Når din kvinnelige historikerkollega sier noe klokt er det oppbyggende hvis du bekrefter det ved å begynne ditt innlegg med å si «Det Nora sa der var klokt» eller «Jeg er enig med Nora». Bruk navnet for å synliggjøre. For seminarledere er det en plikt å lære navn på studentene sine.

9. Kjærlighet
Har du fått deg historikerkjæreste? Gratulerer! Gjør din andel i forholdet og ikke la din kjære i stikken når det gjelder det tredje skiftet. [1]

10. Kunnskap
Er du historikernerd med oversikt over alle perioder? Har du *Cappelens kvinnehistorie* 1–3, *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* av Ida Blom og Sylvi Sogner og Birgit Wiigs *Kvinner selv* i bokhylla? Tilbrakt en sommerferie med en disse bøkene? Ikke det nei? Da er du ikke en historikernerd. Finn bøkene gratis på bokylla.no eller bestill på ibok.no eller finn.no for å gjenvinne selvbildet NÅ.

Noter

[1] Kristine Warhuus Smeby og Berit Brandth, «Mellom Hjem Og Barnehage: Likestilling I Det Tredje Skiftet», *Tidsskrift for Kjønnsforskning*, 3–4 (2013

Forskning til salgs?
Seminar om oppdragsforskning

19. april arrangerte HIFO Trøndelag et åpent seminar om oppdragsforskning på Litteraturhuset i Trondheim.

Ragnhild Green Helgås
HIFO Trøndelag

Hva bør historikere tenke på før vi sier ja til et oppdrag? Hvordan sørger vi for at vi som forfattere beholder fagligheten vår når vi jobber på oppdrag? Er det i det hele tatt mulig å overleve som frilanser?

– 1000 kroner er ikke 1000 kroner, forklarer Hallvard Notaker, forfatter og leder for HIFOs oppdragshistoriske nettverk, med henvisning til at selvstendig næringsdrivende selv må ta hånd om skatt, pensjon, feriepenger, sykekasse og driftsutgifter.

– Hvis du skal holde et foredrag om noe du må bruke mye tid på å forberede, kan du ikke bare ta betalt for den ene timen du skal undervise. Kanskje må du ta 10 000 kroner for å holde det foredraget, selv om det høres mye ut, sier Notaker, som anbefaler å bruke en timelønn på 500 kroner som tommelfingerregel.

– Det er selvfølgelig lov å utvise skjønn, avhengig av oppdragets natur, understreker Notaker.

– Pass på blindsonene

Professor ved Nord universitet, Hilde Gunn Slottemo, har jobbet som oppdragshistoriker i mange år. Hun mener det er en myte at oppdragsforskere er kjøpt og betalt.

– Jeg opplever at oppdragsgivere ansetter historikere nettopp fordi de ønsker uavhengighet og kvalitet.

– Det er imidlertid viktig å ha kontroll på datamaterialet, og en tydelig avtale på plass på forhånd. Hva skjer hvis du finner ut at bedriften du skriver om samarbeidet med tyskerne under krigen? Hvis du mener at den historien er faglig viktig å fortelle, må ditt ord veie tyngst, sier Slottemo.

Hallvard Notaker oppfordrer kommende oppdragshistorikere til å bruke HIFO-nettverket for å sikre rettferdige avtaler. (Foto: Ragnhild Green Helgås)

Hun advarer mot forskerens egne blindsoner i et oppdragsprosjekt.

– Du vil alltid ha med deg dine egne verdier og holdninger inn i arbeidet, og som forfatter kan blindsonene farge arbeidet ditt. Det er viktig å stille seg selv noen kritiske spørsmål underveis, for å redusere denne effekten. Det er også sentralt å ha en god bokkomité som er bredt sammensatt, de kan hjelpe med å finne retningen.

Marked i bevegelse

– Det blir færre av de store verkene, og forlagene må i større grad drive oppsøkende virksomhet.

Det er forlagsredaktør i Fagbokforlaget, Andreas Nybø, sin betraktning om oppdragshistorisk forskning anno 2018. Han anbefaler historikere å bygge nettverk, samt holde øynene åpne.

– Det finnes historikere som har gått gjennom alle jubileer som kommer de

Fullt hus: Omtrent 30 deltakere møtte opp for å lære mer om oppdragsforskning. (Foto: Ragnhild Green Helgås)

nærmeste årene, for å kartlegge hvem som kan ha interesse av et jubileumsverk. Det handler om å identifisere de oppdragene som finnes, sier Nybø.

Han understreker også viktigheten av nettverk blant historikere.

– Jeg kjenner mange arbeidsledige historikere. Hvis jeg tror at én av dem kan passe til et prosjekt, tar jeg kontakt.

Bad aldri alene – bruk eksisterende regelverk

– Det er enklere å utarbeide kontrakter mens alle fortsatt er venner. «Trust, but verify», sier Hallvard Notaker.

Vi anbefaler alle som skal jobbe med oppdragshistorie å sette seg inn i HIFOs standardkontrakt, samt forskningsetiske retningslinjer. Hvis du skal tilsettes ved en forskningsinstitusjon, har også disse retningslinjer for forskning som du bør være kjent med.

Ønsker du å komme i kontakt med HIFOs oppdragshistoriske nettverk? Send e-post til oppdragsnettverk@hifo.no eller les om nettverket på www.hifo.no.

Hifo Vestopplands historie

På forespørsel om å skrive dette lokallagets historikk måtte jeg tenke meg om: Ja, hva besto vår korte historie i? Hva kunne vi ha fått til? Til resten av Hifo kommer herved noen anbefalinger samt det motsatte.

Morten Haave
tidl. lokallagsleder

Hifo Vestoppland hadde sitt utspring i 2014 i kollegiet ved Gjøvik videregående skole. To historielektorer her fikk lyst til å gjøre noe for faget i lærergruppa og i byen. Den ene av oss hadde nyss fått en plass i redaksjonen til *Historikeren*, noe som gjorde Hifo til et naturlig valg. Vi var selvfølgelig tilknyttet Hifo Østlandet, men det var vel ensbetydende med Hifo Oslo. Reisetid på et par timer én vei gjorde det sjelden aktuelt å dra på arrangementer.

Heller ville vi engasjere folk oppe hos oss, og da er det verdt å minne om at Hifo favner bredere enn professorer og oppdragsforskere. Hifo er en faglig forening for alle med mastergrad i historie eller tilsvarende meritter. Særlig siden Hifo Vestoppland i seg selv ikke har noen lang historie å skrive om (2014–2016) vil denne teksten derfor også handle litt om noen ideer for andre deler av Hifo framover.

Freidige utbrytere

Hifo Vestoppland ble altså stiftet 13. november 2014. «Hifo Innlandet» var først drømmen, men det er over 5 timer å kjøre fra Skjåk til Magnor. Ikke få plasser i Innlandet har kortere avstand til Oslo enn til hverandre.

Planen ble derfor slanket til Vestoppland, men dog i bred forstand – ikke bare Gjøvik, Toten og Land som mange forbinder med begreper, men også Hadeland og Valdres. Dette sammenfaller med dekningsområdet til avisa *Oppland Arbeiderblad*. Lillehammer tok vi dessuten med oss for å få litt tyngde, blant annet fordi Høgskolen og Nansenskolen ligger her.

Før eksamenstid og sommer 2014 sendte vi – Helen Murray og undertegnede – rundt invitasjoner til disse to institusjonene, alle videregående skoler og Mjøsmuseet. Invitasjonene var til et seinere oppstartsmøte. Over sommeren

Rekruttering pr. post (Foto: Morten Haave)

Kildens utspring. Hifo Vestoppland ble stiftet ved Gjøvik videregående skole (Foto: Øyvind Holmstad)

ga styrene i Hifo og Hifo Østlandet sin tilslutning til oss «utbrytere».

Sånn passe jordsmonn

Hvem skulle så ta i et tak i nytt lokallag? I miljøet rundt Høgskolen i Lillehammer var en del personer allerede medlemmer i Hifo. Toten var greit representert og fikk ytterligere litt innsig etter vår oppstart.

Derimot viste det seg at Hifo i 2014 hadde ett – 1 – medlem i Hadeland, Land og Valdres. Ifølge SNL skulle det her bo omtrent 60 000 mennesker. Også Gjøvik og Toten har i underkant av 60 000 innbyggere.

Av fem tusen dusin personer vil selvsagt bare et begrenset antall være historikere. Mange vil ikke ha noen annen høyere utdanning heller. Oppland er et fantastisk flott sted, men fylkeskommunen beskrev i desember 2016 at de sleit på noen områder: «Oppland sliter med lav befolkningsvekst, skjev alders-sammensetning med en høy andel eldre, lav andel innvandrere og en stadig lavere andel barn og unge. Videre har fylket lavt utdanningsnivå, lav innovasjonstakt, forskningsaktivitet og arbeidsplassutvikling».

På den annen side vil det som regel være historikere ved videregående skoler. Temmelig mange historielærere i landet vårt er språklektorer med historie som årsenhet/grunnfag. Men 3–4 mastere bør det være mulig å hoste opp. Gjøvik videregående hadde vel 4 stykker (ca. 1,5 % av skolens ansatte), og lengst fartstid hadde hedersmann og friidrettsmann Håkon Haugen. Skal Hifo være en levende organisasjon er det nok helt essensielt å få masseinnmeldt slike lokalmiljøer.

La oss skylde på lærerstreiken

Nå klarte ikke Hifo Vestoppland akkurat det. La oss dele erfaringen med to valg vi gjorde i starten som ikke ga resultater. Om de var direkte tabber får være opp til andre å avgjøre.

Først gjelder det de nevnte invitasjonene vi sendte ut til ulike steder. Nå vil det aldri stå på en skoles hjemmeside hvem som er ledende skikkelser innen historiefaget. En kan prøve å treffe en formell leder, men på skolen der jeg jobber nå vil for eksempel avdelingsleder måtte sende videre til faglig-pedagogisk leder som deretter distribuerer til lærerne. Kjedens lengde får faresignalene til å lyse, her er det fare for at ting glipper. Vi valgte derfor papirbrev stilet til den og den skolen «v/ leder for historiefaget».

Var det feil? Responsen ble i hvert fall null. Vi skulle tro at historikerne på de ulike skolene ville kaste seg over brevet, ivrige etter å framstå som ledere for det flotte faget. Lærerstreiken som formelt startet før sommeren 2014, men reelt ved skolestart på høsten, kan også ha forpurret.

Stiftet med ukjente medlemmer

Hva sto i brevet? Her sto helt kort om Hifos formål og en invitasjon til

oppstartsmøte. Her hadde vi valgt å gå low key og satte opp med undertegnede som foredragsholder. Sju oppmøtte fra to skoler og et institutt hørte om «Fredrik Monsen: forsvarsministeren som ville legge ned forsvaret?».

Foredragsholderen ble valgt til motvillig leder, medstifter Helen Murray ble sekretær og Trond Nygård ved Norsk Lokalhistorisk Institutt fikk uriasposten som kasserer.

Det som absolutt var en tabbe var at ingen hadde finlest opptakskriteriene i Hifo. For hva gjør en historieadjunkt som har undervist i tjuefem, fem eller ett år? I vedtektene står at personer «med utgangspunkt i en universitets- eller høyskoleutdannelse av lavere grad» som «utøver historiefaget gjennom [...] undervisning eller formidling» er hjertelig og inderlig velkomne. I neste setning står det: «Styret kan etter søknad oppta som medlem den som dokumenterer en innsats i historiefaget uten å ha de formelle kvalifikasjonene for medlemskap».

Her kan kanskje andre svare: Hvor mange har søkt de siste årene og begrunnet utførlig at akkurat de burde innvilges Hifo-medlemskap? Hvilke beveggrunner har folk for å gjøre det? Kanskje det å skape litt liv lokalt er den eneste måten å lokke på. Minner her om at man kunne få medlemsfordeler som *Historisk tidsskrift* minst like enkelt gjennom for eksempel Norsk Lektorlag.

I hvert fall var det noen oppmøtte på oppstartsmøtet som ikke fikk meldt seg inn straks. Å få oversikt over dette var dessuten ikke gjort i en håndvending. Hifos regel var slik at vi måtte stifte lokallaget for å få tilgang til medlemslister. Vi kunne med andre ord ikke kalle inn medlemmer til oppstartsmøtet. Etter stiftelsen måtte det også en del purringer til for å få medlemsliste; her gikk det med vel en måned.

Ved en kikk i arkivene, det vil si lagrede e-poster, ble jeg også minnet på at medlemsliste ikke var det eneste som måtte purres på. Å skaffe en ekstern foredragsholder var også på agendaen, og vi fikk oppleve det litt typiske forløpet med et raskt førstesvar med noen mulige datoer, deretter helt «radio silence» når det nærmet seg.

Også bygdekvinnene var med

Men nå var i hvert fall et styre på plass og første arrangement i boks. Redaksjonen i *Historikeren* hvor undertegnede var med, fulgte entusiastisk opp. Redaktør Mathiesen må nevnes for sitt forslag om å skaffe en velociped, veltepetter, for å fotografere styret i en pastisj av Hifos gamle logo. «Det hadde vært en *ypperlig* forside!» For ordens skyld: Veltepetteren skulle konnotere «Hifo Vestoppland tråkker inn i framtida», ikke «velter inn i framtida».

Første tråkk ble i hvert fall ikke et feiltråkk. Via ukjente kontakter klarte vår nye sekretær Murray å skaffe Hans Olav Lahlum som foredragsholder på vårarrangement. Den politiske historikeren bor i Gjøvik og ville holde dette ene foredraget i hjembyen dette halvåret. Ellers var han på turné med ny murstein om britiske statsministre og sikkert noe krimgreier. Mursteinen var

Hans Olav Lahlum var et av trekkplastrene da Hifo Vestoppland holdt sitt første arrangement med ekstern foredragsholder. (Foto: Morten Haave)

et samprodukt med statsviter Øyvind Bratberg, det var den som ble presentert under duoens 2 x 45 minutter lange foredrag, og de skal ha honnør for å stille opp på den måten de gjorde.

Bratberg måtte jo reise langt. Samtidig var det han som var ydmyk og begynte foredraget sitt med å nevne slekt i Redalen nord for Gjøvik. Med egen oppvekst på Rælingen mente han å dele noen «verdier» med vestopplendingene i salen, som for å legitimere at han hadde noe her i distriktet å gjøre.

Generøs var også *Oppland Arbeiderblad* som tente på vår presse-melding (ikke med fyrstikk) og ga foredraget *både* for- og etterhåndsomtale. Mer enn sosiale medier var det nok dette som gjorde at tilskuertallet bikket hundre, blant annet ved at Vardal bygdekvinnelag la sitt månedstreff til arrangementet vårt. Vi fikk nok ingen nye Hifo-medlemmer, men hadde heller ikke blakket oss – og hadde skapt aktivitet. Igjen, det måtte nok en Lahlum til. Utenom referatet som står å lese i *Historikeren* 3–2015 kan det nevnes at han signerte bøker grundig i tre farger og gikk uten å si hadet, akkurat i den stilen han har blitt så kjent og kjær for.

Strand, banker og skjær

Siden foredraget ble planlagt før årsmøtetid og vi var nystiftet søkte vi om spesialstøtte til leie av lokaler og forskjellig. «Takk for søknad. Du hører

fra sekretæren vår innen kort tid», fikk vi som svar allerede samme dag. Det gjorde vi ikke. Men da fakturaen forelå, også det en måned etter foredraget, var Hifo-kontoret flinke til å ordne med det. Grunnen til at jeg nevner det likevel er at alle småting som ikke blir fulgt opp får en liten bit av et engasjement til å forvitre og brekke av.

Ordningen med at Hifo tilbyr årlige fem tusen kroner til alle lokallag er meget flott og positivt. Men så var det den administrative blåmandag som alltid venter, uansett så morsomt man ellers har det. Pengene måtte stå et sted. For å åpne bankkonto ble det sagt at hele styret måtte møte opp personlig. Det ble det bare aldri til. Vi hadde ikke tenkt å satse på så dyre medlemsaktiviteter heller, så den lille tildragelsen er mer et symptom på at organisasjonsarbeid ikke lokket.

Neste arrangement høsten 2015 strandet mye på grunn av at i utkastet til foredragsholdere ble to personer plassert sammen som hadde en gammel uoverensstemmelse. Og at det var den egentlige grunnen kom ikke fram før flere måneder etterpå – kanskje litt talende for innlandsmiljø? I hvert fall var også styreleder flyttet fra regionen, så i sum kunne ikke Hifo Vestoppland klare seg noe lengre.

Hifo Vestopplands historie er kort og sikkert intetsigende for mange. Kanskje ville den gjort seg bedre i allmenn form og som skjønnlitteratur, da noen av skjærene vi møtte i Mjøsa jo ser litt komiske ut. Men for Hifos del er det nok noe å ta med seg videre. Hva

Rekonstruksjon. Slik åpningsforedraget kunne ha sett ut. (Foto: Emma Fraser)

skal være Hifos kjerneoppgaver, skal det satses noe utenom de store bautaene for profesjonelle som historiedager, internasjonale kongresser, tidsskrift og oppdragskontrakter? Hvem trenger å engasjere seg i Hifo?

Det kommer egentlig forbløffende mange nye masterkandidater hvert år, og historielag treffer ikke akkurat denne aldersgruppen midt i blinken. Har noen lyst til å regne ut hvor mange historikere som ikke er medlem av Hifo, ser kanskje noen at det kan være noe å hente.

Kilder

Hifo Vestopplands arkiv
Hifo.no om vedtekter
SNL.no om folketall
Oppland.org 6.12.2016, «Sier ja til Hedmark»
Oppland Arbeiderblad 21.5.2015 og *Historikeren* 3/2015.

God ide som aldri ble gjennomført. Den-gang-redaktør Mathiesen skisserte dette arrangerte fotoet. Han ville helst ha veltepetter, men sykkel kunne også gå an (illustrasjon: Henrik Olav Mathiesen)

HIFOs styre for året 2018–2019

HIFOs valgkomite søker å sette sammen et styre av historikere som kjenner HIFOs arbeid og som representere historiefagets bredde. Stikkordene vi arbeider etter er: få med lærestedene, dekke periodene (eldre tid, moderne tid), ha med skole, museer, arkiv, bilbliotek, oppdragsforskning og å sikre kjønnsbalanse.

Hilde Sandvik, Ola Teige, Ketil Zachariassen
HIFOs valgkomite

Valgkomiteen er svært fornøyd med at HIFOs leder Marthe Hommerstad, nestleder Ruth Hemstad, styremedlem og redaktør av *Historikeren* Amund Pedersen, styremedlem og leder for skoleseksjonen Karsten Korbøl og varamedlem Lena Landsem og Andreas Bagås Lien har sagt ja til gjenvalg. Vi er også svært glade for at Eirinn Larsen og Magne Njåstad stiller som kandidater som nye styrerepresentanter, nå som Knut Kjeldstadli og Erik Opsahl takker av etter sterk innsats for HIFO.

Funksjon	Navn	Funksjonsperiode
Leder	Marthe Hommerstad	Gjenvelges, 2018–2019
Styremedlemmer	Ruth Hemstad Synne Corell Thomas V. H. Hagen Eirinn Larsen Magne Njåstad Karsten Korbøl	Gjenvelges, 2018–2020 kke på valg, valgt for 2017–2019 Ikke på valg, valgt for 2017–2019 Nyvalg, 2018–2020 Nyvalg, 2018–2020 Gjenvelges, 2018–2020
Styremedlem og redaktør av *Historikeren*	Amund Pedersen	Gjenvelges, 2018–2020
Varamedlemmer	Per Kristian Sebak Lena Landsem Andreas Bagås Lien Hallvard Notaker	Ikke på valg, valgt for 2017-2019 Gjenvelges, 2018–2020 Nyvalg, 2018-2020 Ikke på valg, valgt for 2017–2019
Revisorer	Andreas Snildal Arne Solli	Ikke på valg, valgt for 2017–2019 Gjenvelges, 2018–2020

Styret velges på årsmøte i forbindelse med Norske historiedager 2018 i Kristiansand 1.–3. juni. Se bakside for innkalling.

Historisk tidsskrift 2/18

Historikeren bringer som vanlig innholdet i neste utgave av *Historisk tidsskrift*. Artiklene kan leses med åpen tilgang på idunn.no/ht. Som HIFO-medlem kan man også abonnere på papirutgaven til en fordelaktig pris.

Innholdsfortegnelse Historisk tidsskrift nr. 2/18

Innhold

Forord 97

ARTIKLER

Wahhabisme som skremmebilde i Skandinavia rundt 1800 98
Hans Nielsen Hauge i lys av osmansk anti-wahhabisme
Frode Ulvund

Kulturkampen som endte i heksejakt 115
Sosialistisk Kulturfront 1935–1937
Ole Martin Rønning

Konservatisme, nyliberalisme og statsdrift 132
Høyres syn på statseid industri 1945–1981
Håvard Brede Aven
Ola Innset

BOKMELDINGER

Kåre Johan Mjør: Russiske imperium 152
Åsne Ø. Høgetveit

Bjarte Bruland: Holocaust i Norge. Registrering. Deportasjon. Tilintetgjørelse 156
Synne Corell

I forbindelse med HIFOs forestående 150 års jubileum i 2019 har vi lett i arkivene og funnet gamle godbiter til glede for nye lesere. I forrige nummer presenterte vi et intervju med Professor Grethe Authén Blom som stod på trykk i HIFO-Nytt nr. 4 1993. Denne gangen har vi funnet fram et av HIFOs grunndokumenter. Grimnes-komiteen ble nedsatt i 1987 for å komme med en innstilling om hvordan en ny og samlet historikerorganisasjon burde se ut. Komiteen peker på flere problemstillinger som fremdeles er aktuelle nå når HIFO skal diskutere «Historikeren i samfunnet» på Norske Historiedager 2018 og i forbindelse med jubileet. Saken stod i HIFO-Nytt nr. 4 1989.

Grimneskomiteens innstilling

I brev av 2.11.1987 til Norsk komité for historisk vitskap og Norsk historikerforening (HIFO) tok Den norske historiske forening initiativet til at det ble nedsatt en arbeidsgruppe til å utrede spørsmålet om organisasjonsmessig samordning av de eksisterende historikerforeningene. Arbeidsgruppen kom til å bestå av Ole Kristian Grimnes, formann, fra Norsk komité for historisk vitskap, Knut Einar Eriksen fra Den norske historiske forening og Nils Johan Ringdal, sekretær, fra HIFO. Høsten 1989 trådte Gro Hagemann fra HIFO inn i sistnevntes sted. En tid har også Johan Schreiner deltatt i gruppens møter i egenskap av formann i Nasjonalt fagråd.

Med tanke på å få til en bredere drøftelse av organisasjonsforholdene i historikermiljøet la arbeidsgruppen fram en foreløpig innstilling som ble trykt i *HIFO-Nytt* 4/1988 og *Historisk Tidsskrift* 1/1989. Det vises til denne. Organisasjonsforholdene var dessuten egen post på programmet under De norske

historikerdagene i Trondheim i august 1989. Spørsmålet ble her om fattet med stor interesse, og et godt besøkt møte henstilte til arbeidsgruppen som kom til uttrykk i inleggene til Knut Kjeldstadli, Einar Niemi og Stein Tønnesson med sikte på å opprette én nasjonal medlemsorganisasjon ved en sammenslåing av Den norske historiske forening, HIFO og Norsk komite for historisk vitskap.

Arbeidsgruppen har tolket denne henstillingen slik at den heretter kunne konsentrere seg om å utarbeide et forslag som forutsatte at de eksisterende foreninger ble oppløst, og at det i stedet ble opprettet én ny felles organisasjon bygd på individuelt medlemskap. Gruppen legger med dette fram forslag til vedtekter for en slik forening, kommenterer forskjellige sider ved vedtektene og redegjør for andre aspekter ved oppløsningen av de eksisterende foreninger og etableringen av en ny.

Arbeidsgruppen tolket videre innleggene og stemningen i Trondheim slik at man på den ene siden burde bevare enkelte symboler og antyde en viss kontinuitet fra de eldste historikerforeningene, på den annen side overta og inkorporere viktige elementer fra den yngste historikerforeningen. I tråd med dette foreslår vi at den nye foreningen antar det eldste foreningsnavnet «Den norske historiske forening» og denne foreningens protokoll, men benytter forkortelsen HIFO samtidig som den altså baserer seg på det nåværende HIFOs prinsipp om individuelt medlemskap.

Et viktig spørsmål i forbindelse med vedtektene er kriteriene for medlemskap. Debatten under historikerdagene ga ingen avklaring her. Arbeidsgruppen har tatt som utgangspunkt at man i historikermiljøet ønsker en forholdsvis bred organisasjon, og at historielærerne i skoleverket bør hilses velkommen som medlemmer. HIFO's kriterium for medlemskap – historie hovedfag eller magistergrad – blir da for snevert. Arbeidsgruppen har vært inne på muligheten av å gå til den motsatte kant, å la foreningen være åpen for alle som «føler» seg som historikere, og som abonnerer på Historisk tidsskrift. Gruppen mener likevel at det er mest naturlig å knytte organisasjonens medlemskriterium til formell utdannelse av et visst omfang og finner at historie grunnfag er det kriterium som kombinerer hensynet til bredde og selektivitet best. En dispensasjonsklausul gir den nødvendige åpning for særtilfelle.

Den nye foreningen bør være en mer ambisiøs organisasjon enn de eksisterende foreningene. Den skal for det første arbeide for vitenskapsfaget historie. Gruppen regner likevel ikke med at dette normalt vil bli foreningens viktigste oppgave, for universitet, høyskoler og forskningsmiljøene for øvrig vil her selv måtte ta det vesentlige av ansvaret. Foreningen skal for det andre tilfredsstille faginterne behov i videre forstand og fungere som et samlende forum for og ivareta interessene til ulike grupper av historikere. De finnes i dag spredt i forskjellige institusjoner som universitet-høyskolesystem, skoleverk, arkiver, museer, forskningsinstitutt utenfor universitetene, eller de arbeider som oppdragsforskere uten institusjonstilknytning. Behovet for et integrerende forum er stort, og foreningen vil her få en særlig viktig oppgave. For det tredje skal foreningen, så langt den evner, arbeide for historiefagets stilling i sin alminnelighet, enten det nå gjelder skolen, det frivillige kulturliv, samfunnsplanleggingen eller samfunnet for øvrig. Oppgaven er viktig, men omfattende og på mange måter diffus.

Noen kommentarer til enkelte av de arbeidsoppgavene som er nevnt i § 4: Vi regner med at foreningen først og fremst skal tilse at det arrangeres norske historikerdager, men at det normalt vil be universitetsinstitutt eller et annet sterkt miljø om å påta seg selve arrangementet. Det internasjonalehistorikersamarbeidet som foreningen skal delta i, vil iallefall i første omgang fortrinnsvis bli en fortsettelse av arbeidet med de skandinaviske historikerkongressene og verdenshistorikerkongressene.

Ideelt bør foreningen ta ansvar for eller stimulere til utgivelse av tre forskjellige historietidsskrift. To av dem nevnt i § 4b og c. Det ene skal tjene vitenskapsfaget og er derfor lagt til et universitetsinstitutt, slik som i dag. Gruppen finner det likevel ønskelig at redaksjonen av Historisk tidsskrift blir noe bredere sammensatt enn før ettersom det historievitenskapelige miljøet nå er mer forgrenet og ikke knyttet fullt så sterkt til universitetsinstitusjonen som tidligere. Det andre skal være et internt medlemsblad, ikke så ulikt HIFO-nytt i dag, med alle slags opplysninger og småartikler av interesse for historikere. Det tredje tidsskriftet er et bredt anlagt, illustrert, populærvitenskapelig skrift av typen «History today» som i en enkel, men likevel informativ og faglig forsvarlig form tar for seg emner som kan tenkes å interessere et bredt publikum. Vi har vært inne på tanken om å vedtektsfeste et slikt tidsskrift som en arbeidsoppgave, men mener likevel at det er best å vente med det til man ser om oppgaven lar seg gjennomføre i praksis. Vi vil imidlertid understreke at et slikt tidsskrift er en stor utfordring til historikerne, og det ville trolig styrke foreningens anseelse sterkt om den klarte å etablere et populærvitenskapelig historietidsskrift i Norge. Ikke minst ville det ha sin betydning blant historielærerne i skolen og trekke dem over mot foreningen.

Det vil være en viss sammenheng mellom arbeidsoppgaver (§4), valg av styremedlemmer med særskilte funksjoner (§ 8b) og seksjoner (§11). Vi har funnet det riktig å knytte redigeringen av foreningens medlemsblad og ivaretagelsen av det internasjonale samarbeidet til valgte funksjoner i styret. Vi har tenkt oss at andre funksjoner skjøttes best om det opprettes egne seksjoner for dem f. eks. en seksjon for skolefaget, for oppdragsforskning eller for lokalhistorie. Det er trolig ikke hensiktsmessig eller iallfall ennå for tidlig å vedtektsfeste hvilke seksjoner foreningen skal ha, likeledes å spesifisere reglene for seksjonene nærmere. Det må imidlertid sørges for betryggende og jevn kontakt mellom foreningens styre og eventuelle seksjoner. Ofte vil det antagelig være tjenlig at en representant for en seksjonsledelse velges som medlem av foreningens styre. Det bør være egne seksjonsmøter under historikerdagene, og seksjonene bør arrangere egne konferanser og seminarer på fritt grunnlag, men bør fortrinnsvis benytte seg av foreningens felles medlemsblad, eventuelt gjennom egne seksjonsspalter.

(...)[1] Når det gjelder lokallag, følger vi stort sett vedtektene til HIFO som har størst erfaring her. På ett punkt foreslår vi imidlertid en forandring. I HIFO's nåværende vedtekter heter det: «Lokallagene sender en gang i året inn en oversikt over sine betalende medlemmer og får deretter overført 1/3

av kontingenten som er innbetalt av disse medlemmene. Styret har også anledning til å gi bevilgninger til lokallagenes virksomhet i årets løp» Man er her inne på spørsmålet om forholdet mellom sentrum og periferi i foreningen. Arbeidsgruppen er klar over at forholdet har vært atskillig debattert i HIFO, og at HIFO's nåværende vedtekter uttrykker den balanse som man har funnet fram til innenfor rammen av denne foreningen. Arbeidsgruppen mener imidlertid at en slik modell ikke passer like godt for en bred forening med både lokallag og seksjoner og mange ogvarierte oppgaver å ivareta. I en slik forening bør det normale være at det valgte styre disponerer foreningens midler og fordeler dem etter beste skjønn på de ulike behov, herunder også det åpenbare behov som lokallag og sikkert også seksjoner har for finansiell støtte til virksomhet.

Lokaliseringen av styret, finansiering og sekretariatressurser er viktige praktiske punkter som imidlertid neppe bør vedtektsfestes. Styret vil vel regelmessig bli lagt til en av de fire universitetsbyene, og av flere grunner vil det trolig være best om styret kunne sikres kontorplass ved et universitetsinstitutt, eventuelt ved en annen etablert institusjon som Riksarkivet etc. Fordelen ved en slik tilknytning til et universitetsinstitutt er ikke bare den miljømessige, men at det her er greit sted å rekruttere sekretærhjelp blant hovedfagsstudentene. Redaksjonen i *Historisk tidsskrift* har god erfaring i så måte.

Så pass ambisiøs som den nye foreningen bør være, vil den trenge betalt sekretærhjelp i et visst omfang. Med hensyn til finansiering ser arbeidsgruppen i første omgang ikke andre kilder enn kontingent og eventuelle bidrag fra enkelte offentlige institusjoner som universitetsinstitutt, arkiv ol. Det er vanskelig å se at en profesjonsorganisasjon som sådan på kort sikt kan gjøre seg noe håp om direkte departemental støtte, men denne muligheten bør undersøkes, og også andre offentlige og private finansieringsformer kan tenkes. I første omgang vil kontingenten tross alt innbringe et visst beløp. Om man tar som utgangspunkt at den nye foreningen får 500 medlemmer (HIFO i dag har ca. 250, mens det er ca 1200 som abonnerer på Historisk tidsskrfit), og at årskontingenten blir på 300 kr., vil det gi en årsinntekt på 150 000 kr.

Man bør få til en kombinasjon av kontingentinnbetaling og abonnement på Historisk tidsskrift. Det bør være slik at medlemmer automatisk får tidsskriftet til en noe billigere pris enn ikke-medlemmer (og institusjoner som for øvrig også i dag betaler mer enn personlige abonnenter.) Det beste ville være om man betalte kontingent og abonnement gjennom en fellesordning. Det må forhandles om dette med Universitetsforlaget

(...)[2] Vi går ut ifra at det nye styret vil starte sin virksomhet med en bredt anlagt medlemskampanje.

[1] På grunn av plassbegrensninger har vi her tatt ut et avsnitt om hvor ofte generalforsamlingen bør avholdes

[2] På grunn av plassbegrensninger har vi her tatt ut et avsnitt om den videre fremmarsj med tanke på sammenslåing

Under tvang

– reiserapport fra besøk i Riksarkivet og Statsarkivet i Kristiansand

Tvangsarbeidsleirene i Agder-fylkene har ikke tidligere vært gjenstand for en samlet vitenskapelig undersøkelse. Dette var bakgrunnen for at jeg ønsket å se nærmere på denne delen av den regionale okkupasjonshistorien. Hvordan var leirene organisert? Hvordan var soningsforholdene, og hvilken bakgrunn hadde fangene og fangevokterne? Dette var noen av problemstillingene jeg ønsket å undersøke nærmere.

Terje Nomeland
Bergen

I forbindelse med nevnte prosjekt ble undertegnede høsten 2016 tildelt et stipend på 6000 kr fra HIFO for å foreta arkivundersøkelser i Riksarkivet i Oslo og i Statsarkivet i Kristiansand. Undersøkelsene førte til en artikkel som ble publisert i Agder Historielags årsskrift for 2017.

Provisoriske anstalter

Tvangsarbeidsleir er i denne sammenhengen en betegnelse på midlertidige fangeleire som ble opprettet i Norge etter 2. verdenskrig med det formål å fungere som soningsanstalter for personer dømt for landssvik. Bakgrunnen for opprettelsen av tvangsarbeidsleirene var sprengt fengselskapasitet. Det store antall landssvikdømte som i månedene og årene etter frigjøringen nå skulle sone sin straff var det rett og slett ikke plass til i det ordinære fengselssystemet.

Løsningen ble altså provisoriske anstalter. Ofte ble allerede eksisterende brakker og leire etter den tyske okkupasjonsmakten overtatt av norske fengselsmyndigheter og benyttet som tvangsarbeidsleire. Dette var tilfellet i Furulunden i Mandal, mens det på Suplandsfoss i Åmli ble benyttet en

Demning

Kontorbygg og brakker (Alle foto: Justisdep fengselsstyrets landssvikavdeling)

Endel av Leiren

tidligere leir for Arbeidstjenesten, og på Dalane i Kristiansand ble det delvis opprettet en helt ny leir.

I artikkelen ønsket jeg å se nærmere på selve organiseringen av de tre leirene i Agder-fylkene og behandlingen av fangene i disse. Videre ville jeg finne ut hvem som var fangevoktere, fangebelegg og kartlegge hva slags type arbeid fangene utførte i leirene. Tvangsarbeidsleirene i Agder-fylkene hadde ikke tidligere vært gjenstand for en vitenskapelig undersøkelse. Temaet har kun vært nevnt i sporadisk i enkelte lokalhistoriske utgivelser. Jeg mente derfor at det var på tide med en studie av denne delen av den lokale okkupasjonshistorien.

Reiser til Riksarkivet i Oslo og Statsarkivet i Kristiansand

Totalt foretok jeg tre reiser til Riksarkivet og én reise til Kristiansand. I Statsarkivet i Kristiansand undersøkte jeg arkivsaker som hovedsakelig omhandlet leiren på Dalane like utenfor Kristiansand.

I Riksarkivet var det først og fremst arkivet etter Fengselsstyrets landssviksavdeling jeg ønsket å studere. Denne avdelingen sorterte under Justisdepartementet. Arkivet etter Fengselsstyret er underlagt taushetsplikt og jeg måtte derfor søke om forskerinnsyn. På forhånd hadde jeg undersøkt katalogen over arkivet og funnet hvilke arkivstykker som kunne være relevant for mitt prosjekt.

Etter hvert viste det seg at jeg hadde behov for en medforfatter for å komme i havn med artikkelen. Historiker Johnny Haugen bistod meg derfor, både i kildeinnsamlingen og i skriveprosessen.

Haugen lette etter opplysninger i aviser, mens jeg stod for arkivundersøkelsene. Arkivmateriale (hovedsakelig Fengselsstyrets landsviksavdeling) og avisartikler ble derfor hovedkildene til artikkelen.

Svært verdifullt arkivmateriale

Fengselsstyrets landssvikavdeling administrerte tvangsarbeidsleirene i hele landet og førte kontroll og tilsyn med leirene. Dette har skapt en mengde arkivmateriale som i dag er svært verdifullt med tanke på forskning på tvangsarbeidsleirene. Arkivet er i stor grad ordnet etter leire, noe som gjorde det enkelt å finne materiale om Furulunden, Suplandsfoss og Dalane.

Det må midlertid nevnes at langt fra alt materiale jeg gikk igjennom var relevant for min studie. Regnskap, lister over utstyr, kvitteringer og lignende, hadde begrenset verdi. Jeg fant likevel mye interessant materiale som ga meg mulighet til å kunne gi tilfredsstillende svar på mine problemstillinger. Arkivet inneholder for eksempel mange opplysninger om fangebelegg og om hva slags type arbeid fangene ble satt til. Videre finnes det lister med navn på både fanger og fangevoktere. Disse ga, ved hjelp av andre kilder, mulighet til å si noe om bakgrunnen til disse to gruppene. Ettersom Dalane og Suplandsfoss begge hadde en lengre «levetid» enn Furulunden, finnes det atskillig mer arkivmateriale om de to førstnevnte enn fra leiren i Mandal.

Ingen spor etter fangemishandling i Agder

Hvilke funn gjorde jeg i arkivundersøkelsene? Og fant jeg svar på problemstillingene mine?

I Agder-fylkene fant vi ingen spor etter fangemishandling fra vokternes side. Tilfeller av dårlig behandling av landssvikfanger er kjent fra andre steder i landet, men i Agder virker det som dette ikke forekom, i alle fall ikke i like stor grad. Her må man midlertid nevne at til tross for at vi ikke har funnet spor i arkiver eller aviser, kan ikke mishandling e.l. utelukkes. Man må nemlig være klar over at de eventuelle gjerningspersonene, og også myndighetene, vil være interessert i å holde slike opplysninger skjult. Videre ble det funnet opplysninger om antall fanger i de ulike leirene i ulike tidsrom, hva fangene arbeidet med, kosthold, fritidsaktiviteter og hverdagslivet ellers i leiren. Selv om fangene i Agder-leirene hadde tilfredsstillende forhold og levde relativt fritt (spesielt i Suplandsfossleiren), var oppholdet i leirene tøft og hardt. Lange arbeidsdager, for mange inkluderte det hardt fysisk arbeid, begrenset kosthold og lite fritid, gjorde at fangelivet ikke var noen «dans på roser».

Jeg gjorde til dels interessante funn og jeg synes også at jeg klarte å gi et tilfredsstillende svar på mine problemstillinger. På et senere tidspunkt håper jeg å få muligheten til å utvide prosjektet. Tvangsarbeidsleirene er langt fra «gjennomforsket» og det gjenstår fremdeles mange problemstillinger å undersøke. Arkivet etter Fengselsstyrets landssvikavdeling kan gjennomgås nøyere, og samtidig vil det også være nødvendig å utvide kildesøket til andre arkivkilder.

Jeg takker så mye for den økonomiske støtten fra HIFO. Stipendet var avgjørende for at jeg kunne utføre prosjektet mitt.

Spisesal og forsamlingslokale

Refleksjoner over miljøhistoriens utvikling i Norge

Det er spennende tider for miljøhistorie i Norge. Endelig, vil nok mange si – det har nemlig vært en lang prosess fra Hilde Ibsen startet et hovedfagsseminar om miljøhistorie ved UiO tidlig på 1990-tallet og fram til i dag, hvor det nå satses relativt tungt på miljøhistorie ved flere universitet i Norge. I denne teksten skal jeg reflektere litt over miljøhistoriens lange vei mot institusjonell etablering i Norge og spekulere litt om hvor feltet er på vei.

Finn Arne Jørgensen
Professor i miljøhistorie, Universitetet i Stavanger

For ti år siden publiserte jeg og Dolly Jørgensen en oversiktstekst om miljøhistoriefeltet i *Fortid*, historie-studentenes tidsskrift ved Universitetet i Oslo, og det har vært interessant å lese denne teksten på nytt igjen nå.[1] Vi var på den tiden begge ansatt i postdoktor-stillinger ved NTNU og hadde blitt invitert inn av tidsskriftets redaksjon, som ønsket å undersøke hvilken framtid miljøhistorien hadde som akademisk disiplin i Norge. Vi var ikke alene, da tidsskriftet inneholdt en rekke artikler med miljøhistorisk tematikk skrevet av norske forskere.

Grunninnstillingen bak nummeret var en anelse dyster – redaktøren Marie Lund Alveberg pekte på hvordan ingen historiske miljøer, og da spesielt Universitetet i Oslo, ønsket å satse på miljøhistorie, og de som var aktive innenfor fagfeltet endte derfor opp med å dra til utlandet for å kunne jobbe med miljøhistorie. Hilde Ibsen og Peder Anker ble nevnt som eksempler på dette.

Ungdommelig optimisme

Da vi skrev teksten var vi langt mer optimistiske. Vi hadde nettopp landet et større miljøhistorisk NFR-prosjekt og drev også det som må ha vært en av de første eksplisitt miljøhumanistiske seminarrekkene i Norge, kanskje til og med i Norden. For oss ble miljøhistorien revitalisert og fikk ny energi i møtet med andre disipliner som var interesserte i miljøspørsmål, og NTNU var en ideell plassering for slike møter. Men situasjonen var absolutt ikke uten utfordringer.

Jeg skrev i etterkant i en bloggpost at det var lett å se hva fellestrekkene i diskusjonstekstene i *Fortid*-nummeret var.[2] Alle pekte på mangel på langsiktig oppbygning av forskningsmiljøer som et problem. Forskningsrådet hadde vist vilje til å satse på enkeltprosjekter her og der, men det var vanskelig å få midler til å fortsette. Og siden det ikke var noen faste, vitenskapelige stillinger i miljøhistorie ved et eneste universitet i Norge var det for en stor grad yngre folk i midlertidige stillinger som trakk lasset. I det lange løp var dette ikke en bærekraftig strategi, og jeg og Dolly Jørgensen forlot da også satsningen vår ved NTNU to år senere, da vi begge fikk stillinger ved Umeå universitet i Sverige.

Jeg lurte også på om mangel på nettverksmuligheter hadde gjort det vanskeligere å få ballen til å rulle. Artiklene i *Fortid* viste at vi hadde hatt mange spredte miljøhistoriske prosjekter i Norge, men det hadde ikke vært tilstrekkelig utveksling og samarbeid mellom de ulike miljøene. Dette gjorde vi imidlertid noe med, og i 2009 startet jeg Nordic Environmental History Network med støtte fra Nordforsk. Dette nettverket kom på en tid da miljøhistoriesatsningene formelig eksploderte i de andre nordiske landene, spesielt Sverige, og spilte en ikke ubetydelig rolle i å skape en dialog mellom de nordiske miljøhistorikerne.

Sterkt miljø i Stavanger

Om vi ser på hvordan det har gått for bidragsyterne i nummeret ser situasjonen langt bedre ut nå. Yngve Nilsen er førsteamanuensis i historie ved Høgskulen på Vestlandet (Sogndal). Hilde Ibsen er fremdeles docent ved Karlstads universitet. Kristin Asdal er forlengst professor ved Universitetet i Oslo og innehaver av et prestisjefylt ERC-stipend. Lars Rowe har disputert og er seniorforsker ved Fridtjof Nansens institutt og Ernst Bjerke har forlatt akademia til fordel for en stilling som samlingsforvalter ved Oslo Katedralskoles gamle bibliotek. Og så er det jeg og Dolly, som ble rekrutterte til professorater i en stor – og, vil jeg hevde, radikal – miljøhistorisk satsning ved Universitetet i Stavanger i 2017. Ved UiS jobbet allerede miljøhistorikeren Eva Jakobsson, som skal ha mye av æren for at universitetet bestemte seg for å satse på nettopp dette området. Vi rekrutterer akkurat nå en førsteamanuensis i moderne miljøhistorie, og UiS har dermed blitt et av de tyngre miljøhistoriske miljøene i Europa.

Med kjerne i miljøhistoriegruppen startet vi forskningsområdet The Greenhouse høsten 2017, som er nettopp et slikt humanistisk miljøforskningsinitiativ med omlag 15 kjernemedlemmer på tvers av universitetet.[3] Med basis i ukentlige forskningslunsjer, åpne månedlige gjesteforelesninger, gjesteforskere og et forskningsbibliotek i verdensklasse har vi kommet svært godt i gang med oppbyggingen av et solid forskningsmiljø.

I tillegg holder Universitetet i Oslo på å rekruttere en professor i miljø- og eller klimahistorie - hvem som får stillingen avgjøres i disse dager. Hva som kommer ut av satsningen i Oslo får vi se etterhvert, men det er ingen tvil om at universitetet legger mye ressurser inn i dette. Den nylig oppstartede Oslo School of Environmental Humanities er et av Humanistisk fakultets nye satsningsområder, og går fint inn i rekken av nordiske miljøhumanistiske senter. Tendensen man ser både i disse to nye norske initiativene og ellers i verden er at miljøhistorie er en sterk og integrert del av større tverrfaglige *environmental humanities*-satsninger.

Disiplin med rot i aktivisme og miljøvern

Jeg har brukt ganske mye plass av denne

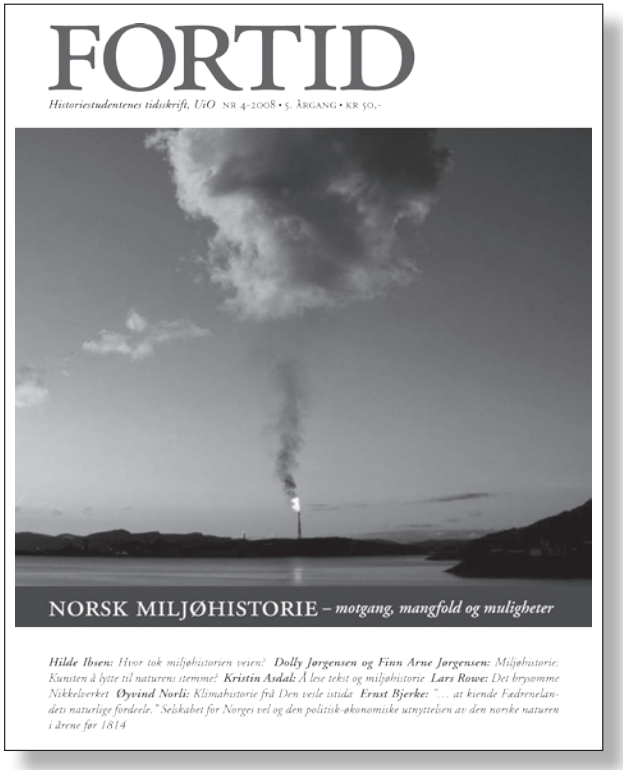

Fortid *nr. 4/2008 var viet miljøhistorie. Hele bladet kan leses på fortid.no (forsidebilde: Røyksopp fra Melkøya av Jørn Heløe)*

teksten på å diskutere slike institusjonelle forhold, men det er fordi jeg mener det er viktig. Dels handler det om grunnleggende arbeidsvilkår, men det handler også om hvilke muligheter bestemte former for kunnskap har til å ta plass i samfunnet. Forskningens organisering – hvem som jobber med hvem – kan være vel så viktig som dens finansiering i arbeidet med å skape sikker og relevant kunnskap.

Hva kjennetegner da miljøhistorisk forskning i 2018? Hvilken kunnskap er det vi bidrar med og hvilken relevans er det vi påberoper oss?

Feltet har eksistert i omlag 50 år, siden amerikaneren Roderick Nash utforsket villmarkens plass i den amerikanske folkesjelen.[4] Han uttalte selv at da han underviste miljøhistorie for første gang i 1970 følte han seg endelig relevant som historiker.[5] Den gang kunne det være vanskelig å skille mellom rollen som miljøhistoriker og miljøverner. Aktivismen og har stått sterkt i miljøhistorien, men både forskningsfeltet og den verdenen vi studerer har blitt langt mer komplisert siden starten.

Naturen (med stor N) er død og har blitt erstattet av en rekke naturer som viser seg å ikke være opprinnelige og uforanderlige, men preget av menneskers aktiviteter gjennom historien. Det samme gjelder Vitenskapen (med stor V), som i stor grad har mistet sin posisjon som absolutt autoritet, og som samtidig må forsøke å gripe såpass komplekse fenomener som globale klimaendringer og de menneskelige systemene som har forårsaket disse endringene. Vår relasjon til resten av naturen kan dermed ikke tas for gitt. Vi står på ingen måte utenfor fenomenene vi studerer og kan ikke hente vår faglige autoritet fra et slikt utenforperspektiv.

Tanken om villmark og uberørt natur står fremdeles sterkt innenfor miljøhistorien, men har etter William Cronons banebrytende artikkel «The Trouble With Wilderness» i stor grad blitt betraktet som en kulturell kategori snarere enn en konkret naturtilstand av miljøhistorikere.[6] Kort sagt er villmark noe som finnes inne i hodet vårt og ikke «der ute» i naturen. Dette betyr ikke at denne naturen er uten verdi, men denne konstruktivistiske forståelsen av natur ble ikke alltid godt mottatt av aktivister og naturvernere.

Et levedyktig forskningsfelt

Miljøhistorie er med andre ord et forskningsfelt som utfordrer ideen om et skille mellom menneske og natur. I stedet skriver man historier som løfter fram de mange og sammenvevde forbindelsene mellom natur og kultur på en rekke områder. I oversiktsartikkelen «Entangled Environments: Historians and Nature in the Nordic Countries» som jeg publiserte sammen med noen nordiske kolleger i 2013 utforsker vi flere eksempler på hvordan natur problematiserer og utfordrer både historiske og nåtidige grensedragninger – definisjonsmessige, faglige og romlige.[7]

Vi avsluttet vår *Fortid*-artikkel fra 2008 med å se framover med spesielt relevans-begrepet som linse, og forutså at Forskningsrådet kom til å inkludere miljøproblematikken i stadig flere av sine programmer. Dette har vist seg å stemme, samtidig som humanistiske perspektiver også etterlyses. Kombinasjonen av disse trendene har vist seg svært positiv for miljøhumanistisk forskning. Flere prosjekt har fått støtte de siste årene, selv om Norge fortsatt ligger etter de svenske og danske storsatsningene på miljøhumaniora. Potensialet for ekstern forskningsfinansiering, både fra norske kilder og fra EU, er stort og det er høyst sannsynlig at miljøhistoriens videre vekst i Norge er svært avhengig av slik finansiering. På den måten er situasjonen ganske lik den for ti år siden. Men den store forskjellen fra den gang er at vi nå er i en stilling hvor vi kan jobbe strategisk og med solid institusjonell forankring ved en rekke universitet i Norge.

Noter

[1] Dolly Jørgensen og Finn Arne Jørgensen, "Miljøhistorie: Kunsten å lytte til naturens stemme?" *Fortid* 4, 2008, 6-9.
[2] Denne var publisert på nettsiden miljohistorie.net, som ble lagt ned for noen år siden.
[3] For mer om The Greenhouse, se http://newnatures.net/greenhouse/
[4] Roderick Nash, *Wilderness and the American Mind*, 4th ed. New Haven, CT: Yale University Press, 1967/2001.
[5] Roderick Nash, *American Environmental History: A New Teaching Frontier,* Pacific Historical Review 1972, 3: 362-372
[6] William Cronon, The Trouble with Wilderness; or, Getting Back to the Wrong Nature, in W. Cronon (ed.), Uncommon Ground: Rethinking the Human Place in Nature, New York 1995: 69- 90.
[7] Finn Arne Jørgensen, Unnur Birna Karlsdóttir, Erland Mårald, Bo Poulsen og Tuomas Räsänen "Entangled Environments: Historians and Nature in the Nordic Countries," Historisk Tidsskrift (Norge), 1/2013, s. 9-34.

Kvinnelig fotograf i klammer

Arthur Tennøe
Seksjonsleder, Nasjonalbiblioteket

En mann ved skrivebordet. Med dagslys fra vinduet til høyre lyses han og barten opp sammen med en mengde dokumenter på bordet, aviser, bøker og papirer. Han har ikke fokus på alle disse dagligdagse sakene, men ser utover og oppover, i det lange perspektiv. Han sitter mot et mørkt rom bak. Men også herfra er det en lyskilde som lyser opp atmosfæren i luften og fremhever krage og bakhode på mannen; en kombinasjon mellom dagslys og studioets kontrollerte lys. Vi er invitert inn i en mellomting mellom et privatrom og et representativt arbeidsrom, i et spenn mellom det intime og det distanserte.

Til slutt leser vi, nederst i høyre hjørne, «L.Szacinski, Eneberettiget, 1906». Ludvik Szacinski var en av de førende portrettfotografer i Kristiania i noen tiår mot slutten av 1800-tallet. Han var «hoffotograf», med tallrike celebriteter, kongelige, stortingsrepresentanter og kunstnere på sin kundeliste. Men Szacinski tok sitt liv i 1894 og kan ikke ha vært fotografen her. Dette er ikke en signatur, men et firmanavn.

Fotografen er sannsynligvis Hulda Szacinski, f. Hansen (1845–1922) registrert som «fotografistinde» allerede i 1865. Hun drev firmaet videre etter mannens død i hans navn. Hulda var på høyde med Ludvik og fikk mange utmerkelser. Det var ikke uvanlig at kvinner var fotografer i denne perioden. Men som i dette tilfellet er den kvinnelige fotografens navn gjerne mindre dokumentert og vi setter det i skarpe klammer.

Fotografen er viktig som skaper og avsender av et bilde vi skal forstå og fortolke, men også i juridisk forstand med tanke på forvaltning av rettighetene til et fotografi. Det utgjør en forskjell om det er en virksomhets eller en fotografs navn som blir knyttet til et fotografi. En fotograf som har vært tilstede, gjort et opptak og fullført det fotografiske prosjektet frem mot et ferdig positiv står som ansvarlig opphaver for fotografiets integritet når vedkommende navngis. Det forseggjorte portrettet av en tenkende personlighet ved skrivebordet er [Hulda Szacinskis] Kong Haakon.

Foto: L.Szacinski. [Hulda Szacinski]. 1906. Kollodion papirpositiv. 16,5 x 22,4 cm. Nasjonalbiblioteket.

Arbeidsutvalg

Leder: Marthe Hommerstad, tlf. 934 41 843,
e-post: leder@hifo.no

Nestleder: Ruth Hemstad, tlf. 934 37 312,
e-post: ruth.hemstad@nb.no

Styremedlem: Synne Correll, tlf. 905 18 034,
e-post: synne.corell@gmail.com

Redaktør i medlemsbladet *Historikeren*: Amund Pedersen,
e-post: historikeren@hifo.no

Kasserer: Thomas Hagen, tlf. 469 20 446,
e-post: th@stiftelsen-arkivet.no

Øvrige styremedlemmer

Karsten Korbøl (skolekontakt), tlf. 953 09 011,
e-post: karsten.korbol@fritt-ord.no

Erik Opsahl, tlf. 735 96 125,
e-post: erik.opsahl@ntnu.no

Knut Kjeldstadli, tlf. 22 85 82 38,
e-post: knut.kjeldstadli@iakh.uio.no

Varamedlemmer

Lena Ingilæ Landsem,
e-post: lena.i.landsem@uit.no

Andreas Bagås Lien,
e-post: Andreas.Bagas.Lien@bjertnes.vgs.no

Hallvard Notaker,
e-post: hallvard.notaker@iakh.uio.no

Per Kristian Sebak,
e-post: per.sebak@sjofartsmuseum.no

HIFO-sekretariatet

Nora Birkeland, tlf. 924 95 152,
e-post: post@hifo.no

Lokallagsrepresentanter

Agder: Gunhild Aaby,
e-post: g.aaby@vestagdermuseet.no

Bergen: Peter Hatlebakk,
e-post: peterhatlebakk@gmail.com

Bodø: Wilhelm Jørn Karlsen,
e-post: wilhelm.j.karlsen@nord.no

Nordvestlandet: Madeleine Zetterlund Stenhammer,
e-post: madeleine.zetterlund.stenhammer@hivolda.no

Rogaland: Frode Fyllingsnes,
e-post: frode.fyllingsnes@lyse.net.

Sogn og Fjordane: Anders Timberlid,
e-post: anders.timberlid@hisf.no

Tromsø: Harald Dag Jølle,
e-post: jolle@npolar.no

Trøndelag: Maria Antonie Sæther,
e-post: maria.antonie.sather@ntnu.no.

Vestfold: Nina Sølversen,
e-post: ninasoelversen@gmail.com

Østlandet: Maria Flaten Gunstad,
e-post: maria.flaten.gunstad@gmail.com

Redaksjonen

Redaktør: Amund Pedersen,
epost: historikeren@hifo.no

Redaksjonsmedlemmer: Håvard Brede Aven, Vibeke Kieding Banik, Henrik Olav Mathiesen, Nora Rodin og Tiago Matos.

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningens e-postadresse: post@hifo.no

Kontingent 550 kr per år, for masterstudenter 300. Abonnement på Historikeren koster 300 kr per år.

Innkalling

Den norske historiske forening (HIFO)

Årsmøtet avholdes under Norske historiedager i Kristiansand
Tid: Fredag 1. juni, kl. 17. 15 – 18. 15
Sted: UiA, Campus Kristiansand, Gimlemoen (Auditorium B1 006)

Sakliste:

1. Konstituering og valg av møteleder og referenter, samt godkjennelse av fullmakter

2. Årsmelding fra styret for 2017

a. Orientering om planer for Den norske historiske forenings (HIFO) 150 års- jubileum i 2019

b. Orientering om status for Historisk tidsskrift

3. Arbeidsplan for styreåret 2017 – 2018
4. Regnskap for 2017

5. Budsjettforslag for 2019

6. Årsmeldinger fra lokallagene

7. Valg

8. Innkomne saker

Frist for å melde innkomne saker er 18.05.2018
Årsmøtepapirer på www.hifo.no

Returadresse:

Den norske historiske forening (HIFO)
Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo
Postboks 1008 Blindern, 0315 Oslo